

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ
УКРАЇНИ**

ДРАГАН ІРИНА ВАСИЛІВНА

УДК: 351:502

**ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОЦЕСІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
СТАЛОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ В УКРАЇНІ**

Спеціальність 25.00.02 – механізми державного управління

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора наук з державного управління

Харків – 2021

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному університеті цивільного захисту України.

Науковий консультант – доктор наук з державного управління, професор, Заслужений працівник освіти України
ДОМБРОВСЬКА Світлана Миколаївна,
Національний університет цивільного захисту України, начальник навчально-науково-виробничого центру.

Офіційні опоненти: доктор наук з державного управління, професор
ЛАТИНІН Микола Анатолійович,
Харківський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України, завідувач кафедри економічної політики та менеджменту;

доктор наук з державного управління, професор
ОРЛОВА Наталія Сергіївна,
Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, професор кафедри державного управління, публічного адміністрування та регіональної економіки;

доктор наук з державного управління, доцент
ПРИЛІПКО Сергій Михайлович,
Національний університет біоресурсів і природокористування України, в.о. завідувача кафедри публічного управління та менеджменту інноваційної діяльності.

Захист відбудеться «11» травня 2021 р. о 11.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.707.03 Національного університету цивільного захисту України за адресою: 61024, м. Харків, вул. Лермонтовська, 28, зал засідань (1-й поверх).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного університету цивільного захисту України за адресою: 61023, м. Харків, вул. Чернишевська, 94.

Автореферат розісланий «9» квітня 2021 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н.С. Грабар

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Динамічний розвиток, надзвичайна масштабність та багатоманітність взаємодії екологічних і економічних процесів, що охоплюють різні сфери суспільного життя, вимагають нових, більш глибоких знань про їх взаємообумовленість, особливості розвитку й функціонування в сучасних умовах. Проблематика генези, чинників, перспектив цієї взаємодії є надзвичайно актуальною. У ній, насамперед, виділяються питання про розкриття закономірностей розвитку економічних процесів природокористування з метою їх усвідомлення для подальшого формування напрямів, підходів та механізмів регулювання, а також пошуку оптимальних моделей соціо-еколого-економічної стратегічної трансформації України.

Багатовекторність сучасних соціально-економічних систем, ускладнення практичних завдань їх розвитку, становлення нового рівня суспільної свідомості визначають необхідність внесення адекватних змін до існуючих теоретичних парадигм державного управління, розвитку національних моделей господарювання в умовах глобалізації та посилення екологічних викликів. За експертними оцінками, втрати світової спільноти від виснаження найбільш важливих мінеральних ресурсів (нафта, природний газ, вугілля, залізна руда та інші) складають 2%. Проте, для окремих країн, чия економіка значною мірою базується на експлуатації природних ресурсів, ці втрати є значно вищими. Зокрема, для України втрати суспільного добробуту від виснаження вугілля можуть досягнути 15-20%. Стає зрозумілим, що фіксовані статистикою високі темпи економічного зростання самі по собі не свідчать про сталий розвиток. Сталий розвиток є ознакою послідовних циклічних переходів елементів економічної системи від одного рівноважного стану до нового дієвого рівня, до нового збалансованого функціонування, де можна виокремити екологічно безпечні, екологорівноважені параметри соціального поступу. Важливою є саме якість такого розвитку і те, що покладено в його основу, оптимальне і раціональне використання природних ресурсів, а також інвестування в людський капітал. Це необхідно враховувати при опрацюванні стратегії довгострокового розвитку України. Нове геополітичне й економічне становище України на початку XXI століття, наявна соціально-економічна ситуація в державі, а також стан навколишнього природного середовища впливають на формування майбутньої моделі її розвитку.

Необхідно враховувати, що рівень техногенного навантаження на довкілля України є настільки високим, що перевищує аналогічний показник розвинутих країн світу у 4-5 разів. Водночас спостерігається усталена тенденція до руйнування природного середовища та незворотних втрат природних ресурсів. Важливість сталого природокористування істотно зросла в останні десятиліття: природних можливостей біосфери вже недостатньо для забезпечення зростаючих потреб суспільства. Це супроводжується екологічними катастрофами внаслідок надмірної експлуатації природних ресурсів через прагнення до швидких економічних та нехтування довгостроковими цілями суспільного розвитку.

Необхідним є врахування не лише економічної, але й екологічну і природно-ресурсну глобалізацію, яка все більшою мірою впливає на формування національних стратегії і тактик соціально-економічного розвитку.

Політичні та економічні особливості розвитку України у XX столітті сформували в суспільстві виключно споживацьке ставлення до навколишнього природного середовища, сприяли формуванню національної моделі господарювання з ресурсною орієнтацією, з домінуванням відповідних галузей. Основною проблемою, яка стримує розвиток збалансованого природокористування є не сформованість науково-обґрунтованого державного регулювання, яке б мало спиратися на систему стратегічних цільових орієнтирів соціально-економічного та екологічного розвитку; мати адекватну інформаційну основу для вироблення обґрунтованих управлінських рішень у сфері природокористування; систему оцінки можливих наслідків реалізації прийнятих рішень; чітке розмежування повноважень і відповідальності між різними рівнями управління.

Актуальність формування системи державного регулювання, що відповідає зазначеним вище вимогам підтверджується, зокрема необхідністю підвищення конкурентоспроможності національної економічної системи, забезпечення екологічної та природно-ресурсної безпеки країни.

Проблемам формування системи управління природокористуванням, забезпечення сталого розвитку та природоохоронної діяльності присвячені праці українських та зарубіжних вчених, а саме: А.І. Амоші, І.К. Бистрякова, В.В. Буркинського, О.О. Веклич, В.А. Голяна, Б.М. Данилишина, Ш.І. Ібатулліна, Т.І. Іванової, Я.В. Ковалю, Л.В. Левківської, Л.Г. Мельника, В.М. Трегобчука, Л.Б. Шостака та ін.

Широкі коло теоретичних і практичних питань впливу раціонального природокористування на економічний розвиток регіонів представлений в роботах вітчизняних вчених: О.М. Алімова, О.Ф. Балацького, Т.І. Биркович, Н.В. Васильєвої, О.І. Дація, С.М. Домбровської, М.А. Латиніна, С.В. Майстра, В.В. Микитенко, Н.С. Орлової, С.М. Приліпка, М.А. Хвесика, Є.В. Хлобистова, О.І. Фурдичка та ін.

Не применшуючи значення попередніх результатів необхідно зазначити, що на сучасному етапі суспільного розвитку потребують обґрунтування теоретичні та методологічні положення щодо формування та реалізації механізмів державного регулювання процесів забезпечення сталого природокористування в Україні. Реалізація такого положення потребує належного організаційно-економічного обґрунтування, забезпечення оптимального балансу елементів соціо-еколого-економічної системи. Необхідність заповнити цю прогалину в наукових дослідженнях визначила мету представленого дослідження та його структуру.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Наукові результати, теоретичні положення й висновки дослідження було отримано в межах тем НДР Національного університету цивільного захисту України відповідно до тематики науково-дослідних робіт «Розробка наукових основ

державного управління в сфері безпеки ринку соціально-економічних послуг України з точки зору цивільного захисту» (ДР № 0115U002035), у межах якої дисертантом здійснити аналіз та охарактеризовано стан інформаційного забезпечення системи державного регулювання процесів природокористування в Україні, НДР «Розробка механізмів державного управління соціально-економічною сферою та її галузями в контексті забезпечення безпеки українського суспільства» (ДР № 0118U001007), у межах якої автором розроблено рекомендації з удосконалення організаційно-економічного механізму державного регулювання екогосподарської діяльності, а також Державної установи «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України» «Методологічні засади сталого господарювання» (ДР № 0120U100187), в межах якої автором обґрунтовано механізми державного регулювання процесів забезпечення сталого природокористування, НДР Формування каскадних форм організації виробничо-господарської взаємодії регіональних соціально-економічних систем в Україні (ДР № 0114U002749), в межах якої розроблено концептуальні положення державного регулювання процесів забезпечення сталого природокористування в Україні.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є обґрунтування теоретико-методологічних положень та практичних рекомендацій щодо формування та розвитку державного регулювання процесів забезпечення сталого природокористування в Україні.

Для досягнення мети дослідження було поставлено та вирішено наступні *завдання*:

- узагальнити теоретичний доробок з проблем державного регулювання процесів забезпечення сталого природокористування, уточнення його чинників та понятійно-категорійного апарату;
- розробити концептуальні засади державного регулювання процесів забезпечення сталого природокористування;
- обґрунтувати методичний підхід та здійснити оцінку природних ресурсів України як умови формування оптимальних механізмів державного регулювання процесів забезпечення сталого природокористування;
- здійснити аналіз та визначити стан інформаційного забезпечення системи державного регулювання процесів природокористування в Україні;
- обґрунтувати методологічний підхід до формування стратегії державного регулювання процесів забезпечення сталого природокористування;
- запропонувати програмно-цільовий механізм державного регулювання процесів забезпечення сталого природокористування;
- надати пропозиції щодо удосконалення координаційного механізму державного регулювання процесів забезпечення сталого природокористування;
- запропонувати підхід до формування механізму специфікації прав власності в системі державного регулювання процесів забезпечення сталого природокористування в Україні;
- удосконалити інституційний механізм державного регулювання сталого природокористування;

- запропонувати рекомендації з удосконалення організаційно-економічного механізму державного регулювання екогосподарської діяльності.

Об'єкт дослідження – державна політика у галузі охорони навколишнього природного середовища та використання природних ресурсів.

Предмет дослідження – механізми державного регулювання процесів забезпечення сталого природокористування в Україні.

Методи дослідження. Методологічною і теоретичною основою дисертаційного дослідження стали роботи вітчизняних і зарубіжних вчених, які присвячені проблемам оцінки та прогнозування державного регулювання процесів забезпечення сталого природокористування, законодавчі та нормативні акти.

Для вирішення поставлених завдань в дисертації використовувалися такі методи наукового дослідження: абстрактно-логічний, історичний і системно-структурний аналіз – в процесі узагальнення теоретичного доробку з проблем державного регулювання процесів забезпечення сталого природокористування та механізмів його реалізації; порівняльний аналіз та групування - при класифікації природоресурсних об'єктів для цілей державного регулювання; методологія комплексного аналізу та метод теоретичного узагальнення – при обґрунтуванні концептуальних положень державного регулювання процесів забезпечення сталого природокористування; метод економіко-статистичного й трендового аналізу, ранжування – при діагностиці державного регулювання природокористування в Україні, класифікації регіонів за критеріями забезпеченості природними ресурсами; метод порівняльного аналізу – при визначенні особливостей сучасних процесів природокористування; матричний підхід, розрахунково-конструктивний та графічний методи – при обґрунтуванні підходу до формування стратегії державного регулювання процесів забезпечення сталого природокористування.

Інформаційну базу дослідження склали: зібрані, опрацьовані й узагальнені автором офіційні матеріали Державної служби статистики України; законодавчі та нормативні акти Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, монографії та науково-аналітичні статті вітчизняних і зарубіжних авторів.

Наукова новизна одержаних результатів. Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних положень та практичних рекомендацій щодо формування та розвитку державного регулювання процесів забезпечення сталого природокористування в Україні.

Наукову новизну одержаних результатів обумовлюють такі основні теоретико-методологічні положення:

вперше:

- обґрунтовано концептуальні засади державного регулювання процесів забезпечення сталого природокористування в Україні, які у відповідності до концепції сталого розвитку орієнтовані на підвищення суспільної цінності природних ресурсів, з фінансовим забезпеченням відтворювальних заходів, що

передбачає виділення ключових чинників та їх імперативів, основних етапів реалізації у коротко-, середньо- та довгостроковій перспективі щодо формування підґрунтя для нової моделі господарювання, інфраструктурної модернізації, запровадження екологобезпечних технологій на інноваційній основі, посилення економічної функції держави, гармонізації системи «суспільство-природа», що базується на таких принципах: доцільність і розумність; наукова й економічна обґрунтованість використання природних ресурсів; соціальна спрямованість; постійне підвищення рівня раціональності ;

- розроблено методологічний підхід до формування стратегії державного регулювання процесів забезпечення сталого природокористування, який спрямований на забезпечення зниження витрат сукупних природних ресурсів на одиницю валового продукту за умови забезпечення безпеки людини, екосистем, території; передбачає виділення системи завдань (узгодження інтересів стейкхолдерів; узгодження функціонування галузей промисловості; формування ринкової інфраструктури; специфікація прав власності на природоресурсні об'єкти) та принципів (стабільність та ефективність законодавства; орієнтація реформування на світовий досвід та глобальні тенденції; програмно-цільовий підхід; комплексне використання природних ресурсів; розвиток системи інформаційного забезпечення; зниження виснажливого впливу на еколого-економічну систему; зменшення частки експорту сировини; підвищення частки ресурсозберігаючих технологій; розвиток методів прогнозування, оптимізації та стимулювання сталого природокористування), а також механізм формування;

удосконалено:

- методичний підхід до комплексної оцінки природоресурсних об'єктів території як умови формування оптимальних механізмів державного регулювання процесів забезпечення сталого природокористування, що передбачає визначення їх цінності у грошовому виразі у фіксованих соціально-економічних умовах виробництва при заданих параметрах використання і обмеження для господарської діяльності, базується на системі принципів та передбачає такі етапи: виявлення природних ресурсів, які найбільше впливають на ВВП; визначення величини окремих елементів природно-ресурсного потенціалу; побудова моделі; виявлення ступеня використання природних ресурсів території та визначення тієї частки, що недовикористовується; визначення ефективності використання природних ресурсів; виявлення ступеня відповідності сформованої територіальної організації господарювання щодо ефективного використання природних ресурсів на основі виявлення оптимальності локалізації виробничих галузей;

- підхід до класифікації регіонів України у системі державного регулювання за критеріями забезпеченості природними ресурсами, їх вартістю та загальноекономічною результативністю природокористування, яка обумовлена чинниками економічної географії, замкненістю та повнотою виробничих циклів, політичним і суспільним значенням, соціально-

економічним і промисловим розвитком, ступенем господарського освоєння території, кліматичними умовами та структурою ґрунтів;

- програмно-цільовий механізм державного регулювання процесів забезпечення сталого природокористування, в основу якого покладено підхід «від споживача до природних ресурсів», та який передбачає формування ланцюга «природний ресурс – сировина – готовий продукт», що розкриває можливості сталого природокористування, його взаємозв'язок із програмуванням територіального розвитку, а також комплекс чинників, які необхідно враховувати при формуванні програм адміністративно-територіальних одиниць;

- координаційний механізм державного регулювання процесів забезпечення сталого природокористування, що спрямований на забезпечення узгодження інтересів основних стейкхолдерів цього процесу, та включає етапи: обговорення зі стейкхолдерами концепції проекту, його відповідність інтересам адміністративно-територіальної одиниці (формується координаційний орган); ухвалення принципового рішення щодо реалізації проекту, умов та масштабів експлуатації природоресурсних об'єктів, інфраструктурного забезпечення, проводиться аналіз щодо екологічних і соціальних наслідків експлуатації природоресурсного об'єкту; узгодження соціально-економічних та організаційних питань щодо забезпечення балансу інтересів територіальної громади, бізнес-структур (інвесторів), органів публічної влади на засадах соціального партнерства;

- інституційний механізм державного регулювання процесів забезпечення сталого природокористування, функціонування якого орієнтоване на підвищення рівня капіталізації природних ресурсів, корпоратизацію природно-ресурсних відносин, підвищення еколого-економічного ефекту, а його основними елементами виступають: компанія з управління природоресурсними активами, територіальні громади, інвестори, органи державної влади та місцевого самоврядування, інноваційні центри;

- організаційно-економічний механізм державного регулювання екогосподарської діяльності, що ґрунтується на поєднанні парадигм «зеленої», «синьої» економіки та концепції узгодженні суспільних й приватних інтересів в сфері природокористування, реалізація якого передбачає активізацію процесу підготовки і включення до стратегії сталого розвитку адміністративно-територіальної одиниці інвестиційних проектів в рамках цільових програм регіонального розвитку, які враховують спрямованість модернізації виробництв та впровадження еколого-інноваційних технологій, а основними етапами є: визначення корисного обсягу відходів виробництва і споживання; виявлення потенційних ринків збуту вторинних матеріалів; розроблення стратегії вторинної переробки; здійснення державної підтримки модернізованих (створених) виробництв для переробки відходів та стимулювання ринків збуту вторинних ресурсів; формування інститутів управління процесом залучення відходів до господарського обігу;

дістали подальшого розвитку:

- уточнення чинників екологічної кризи глобального характеру, які обумовили необхідність формування та реалізації державного регулювання процесів забезпечення сталого природокористування в Україні, серед яких: природоспроживацький підхід до суспільного розвитку (господарювання); зростання чисельності населення планети, що обумовлює пропорційні тенденції щодо використання природних ресурсів; техногенез, що характеризується на 95% неефективністю й нераціональністю природокористування, й наслідком чого стає гідро- та атмосферне забруднення, накопичення твердих побутових відходів; екологічні наслідки перетворюються на втрати соціально-економічного характеру через зменшення рентабельності глобальної економіки, зниження рівня інвестиційної активності, рівня і якості життя;

- понятійно-категорійний апарат теорії державного управління, що передбачає тлумачення таких понять: «стале природокористування як об'єкт державного регулювання», що передбачає оптимальне та раціональне поєднання екологічних й економічних критеріїв залучення природоресурсних об'єктів у систему господарювання, функціонування якої спрямоване на створення капіталу для забезпечення збалансованого соціо-еколого-економічного розвитку суспільства; «державне регулювання процесів забезпечення сталого природокористування» як здійснюваний на основі взаємопов'язаних цілей, принципів, завдань, методів та механізмів вплив інститутів державного регулювання на процеси залучення природоресурсних об'єктів в систему господарювання на засадах оптимального і раціонального поєднання екологічних й економічних критеріїв для забезпечення збалансованого соціо-еколого-економічного розвитку суспільства;

- підхід до специфікації прав власності в системі державного регулювання процесів забезпечення сталого природокористування, що враховує класифікацію природних ресурсів, з урахуванням їх характеристик і доцільності приватизації: ресурси місцевого значення, які не представляють великого інтересу з отримання максимальних доходів у короткостроковий період, а також ресурси, які зазнають мінімальної шкоди внаслідок впливу господарських процесів та лібералізації зовнішньоекономічних відносин у довгостроковій перспективі – можуть бути передані у приватну власність; ресурси, які зазнають значного негативного впливу через трансформацію ринкової кон'юнктури – можна приватизувати лише основні виробничі засоби за умови реалізації комплексу спеціальних заходів; для стратегічно важливих природних ресурсів необхідно застосовувати орендні форми.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що розроблені теоретичні та методологічні положення доведені до рівня конкретних пропозицій, придатних для впровадження в управлінську практику.

Результати досліджень використані Підкомітетом Верховної Ради України з питань оцінки законопроектів щодо впливу на показники бюджету та відповідності бюджетному законодавству при попередньому розгляді та підготовці висновків щодо проектів законів України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо забезпечення цільового використання

екологічного податку та впровадження європейських принципів модернізації української промисловості» (№ 2465), «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо забезпечення цільового використання екологічного податку» (№ 2465-1) (довідка № 395д/11-2021/21371 від 27 січня 2021 року).

Авторські пропозиції щодо реалізації організаційно-правового, фінансово-економічного механізмів державного регулювання процесів забезпечення сталого природокористування в Україні були використані фахівцями Управління державного екологічного нагляду у Житомирській області Державної екологічної інспекції Поліського округу під час підготовки проектів рішень щодо формування та реалізації державної політики зі здійснення державного нагляду (контролю), забезпечення співпраці з місцевими держадміністраціями, органами місцевого самоврядування; будуть використані в процесі узагальнення практики застосування законодавства з питань охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів, а також підготовки висновків і пропозиції до Державної екологічної інспекції України щодо його вдосконалення (довідка № 1162 від 18.11.2021 року).

Положення щодо формування в державі десяти каскадних форм організації виробничо-господарської та міжрегіональної взаємодії; системи моніторингу макроекономічних показників і техніко-технологічних процесів у національному господарстві за відносними вимірами ефективності макроекономічного регулювання розвитку реального сектору регіональної економіки використані Асоціацією теплоенергетичних компаній України при виробленні комплексу заходів реалізації регіональної політики децентралізації (довідка № 1071/10-к від 25 березня 2015 року).

Теоретичні розробки дисертаційної роботи використовуються у навчальному процесі навчальному процесі Національного університету цивільного захисту України при розробленні програм курсу «Екологічна безпека» та навчальних дисциплін: «Організація та управління в природоохоронній діяльності», «Загальна екологія», «Оцінка впливу на довкілля», «Екологія людини» (акт про впровадження № 11 від 10.12.2020 року).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаним науковим дослідженням. Наукові розробки, висновки і пропозиції, що містяться в роботі, належать особисто автору. Внесок автора в опубліковані колективні роботи конкретизовано у списку публікацій.

Апробація результатів дослідження. Основні положення й результати дисертації доповідались і обговорювались на конференціях, конгресах і семінарах, зокрема: “Природно-ресурсний потенціал збалансованого (сталого) розвитку України” (Київ, 19-20 квітня 2011 р.), “Государственное регулирование экономики и повышение эффективности деятельности субъектов хозяйствования” (Минск, 21-22 апреля 2011 г.), “Розвиток державного управління та державної служби в Україні” (Харків, 22 лютого 2011), “Молодёжь и наука: реальность и будущее” (Кемерово, 2011 г.), “Наука в

інформаційному просторі” (Дніпропетровськ 29-30 вересня 2011 р.), “Альянс наук: вчений вченому” (Дніпро, 25-26 лютого 2011 р.), “Актуальні питання економічної науки на сучасному етапі” (Тернопіль, 17 лютого 2012 р.), “Актуальні проблеми економічного та соціального розвитку виробничої сфери” (Донецьк, 29-30 березня 2012р.), “Зовнішньоекономічна політика держави та актуальні проблеми митної справи: економіко-управлінські, правові, інформаційно-технічні, гуманітарні аспекти” (Дніпро, 30 листопада 2012 р.), “Актуальні правові та організаційні проблеми публічного управління та судочинства” (Кіровоград, 12–13 квітня 2013 р.), “Актуальні питання юридичної науки: теорія та практика” (Кропивницький, 11 грудня 2013 р.), “Інноваційні підходи та механізми державного та муніципального управління” (Київ, 12 квітня 2013р.), “Модернізаційні процеси державного та муніципального управління” (Київ, 4 квітня 2014 р.), “Реформування податкової систем України в контексті глобалізаційних викликів” (Ірпінь, 21 листопада 2014 р.), “Актуальні питання та проблеми юридичної науки: теорія та практика” (Кропивницький, 18-19 квітня 2014 р.), “Україна-България- Европейски съюз съвременно състояние и перспективи” (Варна–Херсон, 2014 г.), “Державне управління науково-освітнього забезпечення підготовки конкурентоспроможних фахівців у сфері цивільного захисту” (Харків, 16-17 квітня 2015 р.), “Становлення сучасного українського суспільства: політичні, управлінські, економічні та правові аспекти” (Київ, 27 березня 2015 р.), “Сучасний стан розвитку економіки, управління та рекламної діяльності України” (Івано-Франківськ, 2 квітня 2015 р.), “Актуальні правові та гуманітарно-економічні проблеми в період реформування демократичного суспільства” (Кропивницький, 17 квітня 2015 р.), “Перезавантаження будівництва: економіка, організація, менеджмент” (Київ, 3-6 листопада 2015 р.), “Актуальні правові та гуманітарно-економічні проблеми в період реформування демократичного суспільства” (Кропивницький, 4 грудня 2015 р.), “Наукові пошуки у III тисячолітті: соціальний, правовий, економічний та гуманітарний виміри” (Кропивницький, 22-23 квітня 2016 р.), “Актуальные проблемы государственного управления” (Тбілісі, 27 травня 2016 р.), “Публічне управління та адміністрування на сучасному етапі державотворення” (Київ, 24 жовтня 2019 р.), “Європейська інтеграція в контексті світових глобалізаційних процесів” (Одеса, 19 грудня 2019 р.), “Інструменти і практики публічного управління в контексті децентралізації” (Житомир, 23 червня 2020 р.).

Публікації. Основні положення дисертаційної роботи опубліковано у 74 наукових працях, із них: 12 монографій (в тому числі 1 – одноосібна); 22 статті у вітчизняних фахових виданнях з державного управління, 5 статей у зарубіжних виданнях, 8 статей в інших виданнях (у тому числі 1 – у науковому виданні, що включено до міжнародної наукометричної бази Web of Science; 27 тез доповідей на наукових конференціях.

Обсяг і структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, п’яти розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Повний обсяг дисертації – 437 сторінки, основний текст складає – 390 сторінок. Робота

містить 23 таблиці, 16 рисунків, 4 додатки. Список використаних джерел складається з 357 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі розкрито сутність і стан проблеми, що розв'язується; обґрунтовано актуальність обраної теми; визначено мету й завдання дослідження, його наукову новизну, встановлено практичну корисність одержаних результатів; наведено дані щодо апробації цих результатів та їх опублікування.

У першому розділі – «Теоретичні основи державного регулювання процесів забезпечення сталого природокористування» – здійснено теоретичний аналіз, результати якого дали змогу переконатись, що соціально-етична, природо-ресурсна й технологічна основа сучасного суспільства входять у суперечність один до одного, враховуючи обмеженість ресурсів біосфери та можливості їх відновлення. Людство розвивалось й продовжує розвиватись за рахунок виснажливого використання природних ресурсів. До ХХ століття це не призводило до значних екологічних змін. Проте, внаслідок науково-технічної революції, що призвело до прогресу продуктивних сил антропогенний вплив на навколишнє природне середовище значно підвищився і перевищив межу стійкості у 20 разів. Такий вплив характеризується марнотратним ставленням до природо-ресурсних систем, переважним ігноруванням господарською системою стану навколишнього природного середовища. Це у сукупності призвело до екологічної кризи і власне саме людство опинилось під загрозою існування.

Показано, що ключовими чинниками такої кризи виступають: по-перше, природо-споживацький підхід до суспільного розвитку (господарювання); по-друге, зростання чисельності населення планети, що обумовлює пропорційні тенденції щодо використання природних ресурсів; по-третє, техногенез, що характеризується на сьогодні на 95%-98% неефективністю й нераціональністю природокористування, й наслідком чого стає гідро- та атмосферне забруднення, а також накопичення твердих побутових відходів. Розв'язання такої кризи вже вийшло за національні межі, відзначається певною координацією на глобальному рівні й комплексним підходом – у поєднанні із соціальними й економічними проблемами. Проте ефективна реалізація такого підходу потребує перегляду традиційних етичних, соціальних цінностей, узгодження із законами еволюції біосфери, природоохоронними обмеженнями, врахування господарської ємності екосистем, відходу від моделі економічного розвитку за рахунок екології. Намагаючись нівелювати загрозу існування, суспільство зіткнулось з іншим аспектом проблеми: негативні екологічні наслідки перетворюються на втрати соціально-економічного характеру, що проявляється через зменшення рентабельності глобальної економіки, зниження рівня інвестиційної активності, рівня і якості життя.

Зважаючи на поширеність досліджень щодо сталого розвитку, ця предметна сфера зберігає багато проблем теоретичного й методологічного

характеру, у вирішенні яких беруть участь філософи, біологи, математики, механіки, кібернетики, економісти й управлінці. З позиції системного підходу сталий розвиток залежить від найменших відносних опорів всіх складових; виступає однією з інтегральних якостей системи щодо збереження своєї структури і функціональних властивостей при впливі зовнішніх чинників, її внутрішньою метою. Це обумовлено дихотомічністю системи, яка має бути сформована так, щоб забезпечити власне виживання (сталість) і розвиток (наближення до мети). Виходячи з таких позицій визначено, що стале природокористування як об'єкт державного регулювання передбачає оптимальне та раціональне поєднання екологічних й економічних критеріїв залучення природо-ресурсних об'єктів у систему господарювання для забезпечення збалансованого соціо-еколого-економічного розвитку суспільства. При цьому саме розуміння сталості базується на двох ключових критеріях: по-перше, стан/рівновага, параметри якого визначаються поведінкою/змінami, близькими до точки рівноваги; по-друге, система/об'єкт, параметри якої визначаються властивістю підтримувати своє функціонування, а також характером перетворення вхідного на вихідний сигнал. Функціонування такої системи має бути спрямоване на створення капіталу (багатства).

Для цілей державного регулювання природо-ресурсні об'єкти класифіковано за двома групами: по-перше, критичного значення (озоновий шар, біорізноманіття, клімат), які не можуть бути замінені антропогенним капіталом та потребують запровадження мінімальних стандартів (якість повітря, якість води тощо); по-друге, природний актив – поновлювані природні ресурси й невідновлювані мінеральні ресурси, які можуть бути повністю або частково замінені антропогенним капіталом, та потребують використання методів економічної оцінки. При цьому, сталість природокористування може бути сильною (взаємозбагачуючий характер взаємодії природи і суспільства, збереження й примноження усіх видів капіталу) або слабкою (не передбачається збереження усіх видів капіталу).

Обґрунтовано, що державне регулювання процесів забезпечення сталого природокористування необхідно розглядати як здійснюваний на основі взаємопов'язаних цілей, принципів, завдань, методів та механізмів вплив інститутів державного регулювання на процеси залучення природо-ресурсних об'єктів в систему господарювання на засадах оптимального і раціонального поєднання екологічних й економічних критеріїв для забезпечення збалансованого соціо-еколого-економічного розвитку суспільства. Проведений аналіз показав, що в Україні триває процес формування сучасної системи державного регулювання процесів природокористування, яка має визначити параметри соціо-еколого-економічного розвитку. Такий процес з позиції суб'єкта впливу відзначається значною увагою до формування нормативно-правової бази, екологічного контролю, підготовки кадрів, підвищенню рівня екологічної культури. Проте спорадичні зміни в системі державного регулювання спричинили руйнування наявних механізмів її функціонування, дублювання повноважень, поєднання господарських й контрольних функцій.

Це не могло не позначитись на особливостях об'єкту впливу, що обумовлені його первинними й вторинними наслідками: по-перше, екстенсивність та сировинність економіки, одноцільове використання ресурсів, неврахування господарської ємності при розміщенні виробництв, відсутність дієвої системи переробки відходів, техніко-технологічна застарілість, порушення сільгоспугідь; по-друге, високий рівень забрудненості території країни (половина населення країни проживає на територіях із рівнем забруднення повітря, яке десятикратно перевищує ГДК; 40% питної води не відповідають санітарним нормам і правилам), високий рівень ризику антропогенних катастроф; на 30% екологією спричинено зменшення середньої очікуваної тривалості життя, збитки для економіки країни становлять до 200 млрд грн. щороку.

Зазначені положення обумовили необхідність обґрунтування концептуальних засад державного регулювання процесів забезпечення сталого природокористування в Україні, які у відповідності до концепції сталого розвитку орієнтовані на підвищення суспільної цінності природних ресурсів, з належним фінансовим забезпеченням відтворювальних заходів. При цьому, ключовими для України чинниками зазначеної наукової концепції визначено: велика територія із природними екосистемами (імператив – збереження), економічні ресурси (імператив – спрямування на розвиток людського капіталу), людський капітал (імператив – максимальне використання). Реалізація таких імперативів включає три основні етапи. По-перше, подолання у короткостроковій перспективі наслідків структурної соціо-еколого-економічної кризи, формування підґрунтя для нової моделі господарювання на засадах ефективного відтворення, що потребує масштабної модернізації соціальної й виробничої інфраструктури, запровадження еколого-безпечних технологій, а також посилення економічної функції держави. По-друге, забезпечення у середньостроковій перспективі динамічного розвитку соціальної сфери та економіки на інноваційній основі зі збереженням здатності природного відтворення біосистем. По-третє, гармонізація у довгостроковій перспективі системи «суспільство-природа» на основі дотримання господарської ємності екосистем, превалювання морально-духовних над матеріальними цінностями.

У другому розділі – «Методологічні положення державного регулювання процесів забезпечення сталого природокористування» – уточнено основні завдання та принципи державного регулювання процесів забезпечення сталого природо-користуванн. Серед завдань виділено: забезпечення повного (безвідходного) використання природних ресурсів та зменшення кількості їх споживання; забезпечення відтворення відновлюваних природних ресурсів; забезпечення багаторазового використання відходів виробництва. Серед принципів сталого природокористування виділено: доцільність і розумність (повне використання видобутих природних ресурсів і недопущення погіршення їх якості при експлуатації); наукова й економічна обґрунтованість використання природних ресурсів (наявність планів розробки родовищ, отримання максимально можливого прибутку, рентабельний

видобуток, збільшення ВВП); соціальна спрямованість (пріоритет інтересів населення, орієнтацію на задоволення різних його потреб і підвищення добробуту, позитивний ефект в соціальній сфері від реалізації такого процесу); постійне підвищення рівня раціональності (застосування інновацій для коригування вимог щодо раціонального використання природних ресурсів).

Показано, що умовою формування нової моделі господарювання як складової сталого природокористування є забезпечення її конкурентних переваг, що визначаються комбінуванням природних й створених чинників, як завдання державного регулювання. Цим обумовлюється характер національних моделей господарювання, які можуть бути технологічними або нетехнологічними. Показано, що вітчизняна модель характеризується суттєвим відставанням технологічних виробництв від сировинного (первинного) сектору; природні ресурси залишаються основою експортно-орієнтованого виробництва; ступінь обробки природних ресурсів у чотири рази нижче за показники розвинених країн, що свідчить про нераціональне і неоптимальне природокористування. За таких обставин забезпечення конкурентоспроможності господарської системи потребує врахування основних загроз, серед яких: залежність від сировинного експорту, дезадаптація до зміни умов господарювання, знецінення трудового ресурсу та зниження платоспроможного попиту населення, дезорієнтація у перевагах споживачів, консервація технологій через небажання ризикувати інвестиціями у розробку інновацій. Основними перевагами діючої моделі є: низькі витрати на видобуток природних ресурсів, незалежність від імпортерів сировини та іноземних інвесторів, внутрішній попит на продукцію. Первинний сектор здатний забезпечити інтеграційну та інвестиційну основу для інших галузей (машинобудування, хімічна промисловість), але тільки за умови збалансованого й послідовного розвитку сировинного, соціального, а також технологічного секторів на основі їх оптимального і раціонального використання.

Встановлено, що забезпечення ефективного державного регулювання процесів сталого природокористування потребує чітких індикаторів, визначення яких сприятиме розумінню відповідної динаміки і тенденцій. Проведений аналіз підходів до оцінки природних ресурсів показав, що найбільш розробленою є вартісна (економічна) оцінка окремих їх видів, проте без визначення додаткового економічного ефекту від спільного використання природо-ресурсних об'єктів території. У зв'язку з цим обґрунтовано методологічний підхід до комплексної оцінки природо-ресурсних об'єктів території, що передбачає визначення їх цінності у грошовому виразі у фіксованих соціально-економічних умовах виробництва при заданих параметрах використання і обмеження для господарської та іншої діяльності. Запропонований підхід базується на системі принципів, заснованих на уявленнях власника (принципи корисності та очікування), пов'язаних з експлуатацією об'єкта (принцип ефективності/прибутковості, принцип внеску, залишкова продуктивність), зумовлених дією ринкового середовища (принцип конкуренції, альтернативність використання/економічний розподіл).

Визначено етапи оцінки природо-ресурсних об'єктів: виявлення природних ресурсів, які найбільше впливають на ВВП; визначення величини окремих елементів природно-ресурсного потенціалу; побудова економіко-математичної моделі; виявлення ступеня використання природних ресурсів території та визначення тієї частки, що недовикористовується; визначення ефективності використання природних ресурсів (впливає на вибір оптимальних форм господарювання, плату за природні ресурси); виявлення ступеня відповідності сформованої територіальної організації господарювання щодо ефективного використання природних ресурсів на основі виявлення оптимальності локалізації виробничих галузей. Проведення такої оцінки є умовою формування оптимальної системи державного регулювання процесів забезпечення сталого природокористування на основі: ведення кадастрів природних ресурсів та вибору параметрів використання; визначення їх частки в структурі національного багатства, визначення збитків та розроблення нормативів стимулювання сталого природокористування, оптимального оподаткування.

У третьому розділі – «Аналіз стану державного регулювання процесів природокористування в Україні» – на основі проведеної оцінки отримано такі результати. По-перше, вартість природних ресурсів України орієнтовно становить 131,6 млрд дол. США, що дорівнює 0,2% вартості світових природних ресурсів, а площа території – 0,4% суходолу планети. По-друге, територіальна концентрація природних ресурсів дорівнює 218,0 тис дол. США на 1 кв.км, що в 1,9 разів нижче середньосвітового показника. По-третє, забезпеченість населення природними ресурсами становить 3140,9 дол. США на душу населення, що у 2,6 разів нижче середньосвітового показника. Визначено, що такі результати є наслідком недооцінення природних ресурсів України через низьку капіталізацію та ступень залучення до економічного обігу. Водночас це робить їх привабливими для інвестицій з позиції рівня їх окупності. Проте така ситуація негативно позначається на фінансуванні інноваційного розвитку та забезпеченні сталого природокористування в Україні. При цьому капіталізація природних ресурсів та підвищення ступеня залучення їх до економічного обігу обумовлює наступні переваги: по-перше, додаткові вливання грошових коштів в економіку країни без зростання рівня інфляції (в межах 131,6 млрд дол. США); по-друге, зростання рівня ВВП (близько 288 млрд грн.); по-третє, збільшення податкових надходжень до бюджетної системи (близько 50 млрд грн); по-четверте, зростання рівня самої капіталізації та підвищення рівня оцінки природних ресурсів до середніх світових показників. Це забезпечить можливість повторного збільшення показників перших трьох пунктів.

Здійснені оцінка та аналіз показали суттєві регіональні розбіжності щодо забезпеченості природними ресурсами, їх вартістю (різниця між найбільш і найменш забезпеченими за природними ресурсами регіонами становить 10,6 разів). При цьому, максимальні розбіжності спостерігаються за мінеральними ресурсами, а мінімальні – за водними ресурсами. Враховуючи результати

оцінки та аналізу, регіони України класифіковано за кількома критеріями. За вартістю природних ресурсів регіони України поділено на групи: з високою загальною вартістю природних ресурсів (Донецька, Дніпропетровська, Луганська, Київська області та м.Київ); з оцінкою вище середнього (АР Крим, Львівська, Харківська області); з оцінкою нижче середнього (Вінницька, Волинська, Житомирська, Закарпатська, Запорізька, Івано-Франківська, Одеська, Полтавська, Рівненська, Сумська, Чернігівська області); з низьким рівнем (Кіровоградська, Миколаївська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернігівська області). За загальнооекономічною результативністю природокористування регіони поділено на групи: з високим показником (Київська область та м.Київ, Черкаська, Запорізька, Миколаївська, Харківська області); з показником вище середнього (Одеська, Херсонська, Полтавська, Вінницька, Хмельницька області); з показником нижче середнього (Кіровоградська, Львівська, Сумська, Івано-Франківська, Дніпропетровська, Волинська, Тернопільська, Житомирська, Рівненська, Чернігівська області); з низьким показником (Закарпатська, Чернівецька, Донецька, Луганська області). Визначено, що така градація регіонів обумовлена чинниками економічної географії, замкненістю та повнотою виробничих циклів, політичним і суспільним значенням, соціально-економічним і промисловим розвитком, ступенем господарського освоєння території, кліматичними умовами та структурою ґрунтів.

Проведений аналіз дав змогу уточнити вихідні положення щодо подальшого розвитку державного регулювання у сфері природокористування у відповідності до цілей та завдань сталого розвитку закріплених в Резолюції ООН «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року» (2015 р.). Результати здійсненого аналізу та запропонованої класифікації регіонів України сприятимуть більш ефективній реалізації завдань державного регулювання процесів забезпечення сталого природокористування, в першу чергу, за рахунок сталого розвитку адміністративно-територіальних одиниць зі значним природно-ресурсним потенціалом і відповідними виробничими комплексами, які мають важливе значення для забезпечення дохідної частини зведеного бюджету країни, зміцненні її економічного потенціалу. Така обставина визначає необхідність формування центрів зростання по всій території України, а також умов реалізації конкурентних переваг адміністративно-територіальних одиниць.

Проведено аналіз інформаційного забезпечення системи державного регулювання у сфері природокористування, як сукупності технологій, методів збирання та обробки інформації, які характеризують систему природних умов та ресурсів у певних просторових межах для їх наступної діагностики, аналізу і синтезу, а також оцінки наслідків прийняття різних варіантів рішень щодо впливу на таку систему. Досліджено роль суб'єктів в системі державного регулювання інформаційного забезпечення у сфері природокористування, здійснено аналіз та систематизацію нормативних документів, що регламентують цей процес, на підставі чого визначено основні проблемні

питання щодо інформаційного забезпечення державного регулювання у сфері природокористування в Україні, серед яких: недоступність більшої частини інформації для користувачів, оприлюднення інформації здійснюється із значною затримкою або взагалі відсутнє, чим порушуються права громадян на участь у прийнятті рішень з питань охорони навколишнього природного середовища; фрагментарний публічний доступ до інформації про програми, а особливо щодо їх виконання; викривлений характер надання інформації (у висновках державних екологічних експертиз та у розділах з оцінки впливу на навколишнє природне середовище інвестиційних проектів); відсутність прогностичної інформації; недостатнє фінансування процесів інформаційного забезпечення.

У четвертому розділі – «Формування та реалізація напрямів державного регулювання процесів забезпечення сталого природокористування» – обґрунтовано методологічний підхід до формування стратегії державного регулювання процесів забезпечення сталого природокористування, метою якої є забезпечення зниження витрат сукупних природних ресурсів на одиницю валового продукту за умови забезпечення безпеки людини, екосистем, території. Ключовими завданнями представленої стратегії визначено: узгодження інтересів територіальної громади, бізнес-структур і держави; узгодження функціонування добувної, переробної та обробної галузей промисловості та поступовою диверсифікацією структури економіки за рахунок галузей з більш високою часткою доданої вартості; формування ринкової інфраструктури інвестиційно-інноваційного розвитку; специфікація прав власності на природо-ресурсні об'єкти. Система принципів зазначеної стратегії включає: стабільність та ефективність законодавства у сфері природокористування; орієнтація реформування сфери природокористування на світовий досвід та глобальні тенденції; програмно-цільовий підхід до стратегічного планування; комплексний підхід до використання природних ресурсів; розвиток системи інформаційного забезпечення; зниження впливу наслідків виснаження природо-ресурсної сировини на еколого-економічну систему; вдосконалення структури природокористування на основі зменшення частки експорту сировини та збільшення частки відновлюваних ресурсів; підвищення частки ресурсозберігаючих технологій; розвиток методів прогнозування, оптимізації та стимулювання раціонального природокористування.

Механізм формування регіональної стратегії сталого природокористування для кожної адміністративно-територіальної одиниці передбачає п'ять послідовних етапів. На першому визначаються потреби основних стейкхолдерів (територіальної громади, бізнес-структур, органів влади) та формулювання головної мети сталого природокористування (на рівні регіону). На другому етапі – аналіз ролі і місця природо-ресурсного чинника в загальній системі сталого розвитку регіону, конкретизація завдань його природно-ресурсного комплексу. На третьому етапі визначається система соціо-еколого-економічних чинників, вплив на які дасть змогу досягти

встановлених цілей і завдань. На четвертому етапі визначаються індикатори оцінки та моніторингу реалізації поставлених цілей і завдань, а також аналіз альтернатив використання природо-ресурсних об'єктів території. На п'ятому етапі ухвалюється управлінське рішення щодо природокористування, його реалізація та контроль. З метою забезпечення об'єктивної оцінки та моніторингу реалізації регіональної стратегії сталого природокористування запропоновано систему цільових, сукупних і базових кількісних, якісних та комплексних індикаторів.

Обґрунтовано програмно-цільовий механізм державного регулювання процесів забезпечення сталого природокористування, в основу якого покладено підхід «від споживача до природних ресурсів», який передбачає формування для ресурсів певного ланцюга «природний ресурс – сировина – готовий продукт», що розкриває можливості сталого природокористування, його взаємозв'язок із програмуванням територіального розвитку. Визначено комплекс чинників, які необхідно враховувати при формуванні місцевих цільових програм, а саме: природно-кліматичні умови (їх вплив на розмір виробничих витрат); транспортно-географічне становище (вплив на розмір витрат у виробництві та обігу товарів, логістику); рівень економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць (спеціалізація, ступінь диверсифікації економіки).

Показано, що формування місцевої цільової програми має здійснюватись на основі аналізу та оцінки сучасного соціо-еколого-економічного становища адміністративно-територіальної одиниці, потенційних можливостей і передумов розвитку (природо-ресурсних об'єктів; виробничого, експортного, фінансового, інноваційного потенціалу; демографічної ситуації та людського капіталу; інвестиційного клімату; конкурентоспроможності основних галузей і суб'єктів господарської діяльності), інтегрування господарського механізму. Останній має бути орієнтований на: випуск екологічно чистої продукції та модифікацію властивостей товару; заміну довговідновлюваних ресурсів на екологічно безпечні; підвищення питомого навантаження інтенсивних факторів; зниження ресурсоємності; модифікацію технологічного процесу без зупинки виробництва. Запропоновано наукові рекомендації щодо удосконалення системи державного регулювання процесів природокористування на основі формування системи інституційного забезпечення реалізації заходів територіального розвитку з урахуванням комплексного підходу до управління природними ресурсами та інформаційного забезпечення суб'єктів державного регулювання та інших учасників природо-ресурсних відносин.

У п'ятому розділі – «Інноваційні механізми державного регулювання процесів забезпечення сталого природокористування» – розроблено комплекс рекомендацій організаційно-економічного характеру щодо забезпечення збалансованого застосування ринкового й структурного підходів до державного регулювання процесів забезпечення сталого природокористування. Показано, що збалансованість застосування ринкового

(орієнтованого на регулювання ринкових відносин) й структурного (орієнтованого на реалізацію структурних змін в системі економіки) підходів до державного регулювання враховує комбінування адміністративних й економічних методів впливу в межах кожного з підходів, що розкривають комплекс завдань та заходів державного регулювання. Ринковий підхід включає такі складові економічного впливу: система цін на окремі природні ресурси та природо-ресурсні об'єкти; надання кредитів та кредитних гарантій за інвестиційними проектами, спрямованими на зменшення витрат на експлуатацію природо-ресурсних об'єктів та на видобуток природних ресурсів; запровадження цінових обмежень, зокрема для контролю інфляції (обмеження рентабельності, прибутку); субсидії на ресурси, а також експортно-імпортні тарифи; диференційований підхід до оподаткування окремих природо-ресурсних об'єктів та природних ресурсів. Складовими адміністративного впливу виділено: моніторинг стану природо-ресурсних об'єктів в межах адміністративно-територіальних одиниць; здійснення державних закупівель (забезпечують відповідний попит і ціни); запровадження та забезпечення стандартів (на основі контрольної функції) щодо процесів природокористування в межах адміністративно-територіальної одиниці; запровадження експортно-імпортних квот на природні ресурси.

У свою чергу структурний підхід передбачає такі елементи економічного впливу: стимулююче оподаткування для збільшення інвестицій в основний капітал, а також підвищення привабливості окремих територій щодо розміщення виробничих об'єктів; надання лізингового кредитування; інформаційне забезпечення суб'єктів господарювання; експортно-імпортні тарифи та надання субсидій на придбання основних засобів. Його складовими адміністративного впливу виділено: сприяння розвитку сфери послуг, диверсифікація економіки від ресурсно-орієнтованої моделі до глибокої переробки природних ресурсів; проведення реорганізації підприємств (об'єднання, розділення); націоналізація та реприватизація об'єктів; управління підприємствами державного сектору економіки.

Базуючись на результатах аналізу та узагальненні досвіду Німеччини, США, Швеції, Канади, обґрунтовано пропозиції з удосконалення механізму державного регулювання процесів забезпечення сталого природокористування, що спрямований на забезпечення узгодження інтересів основних стейкхолдерів цього процесу (рис. 1).

Запропонований механізм включає такі етапи: по-перше, обговорення зі стейкхолдерами концепції проекту, його відповідність інтересам адміністративно-територіальної одиниці (формується координаційний орган); по-друге, ухвалюється принципове рішення щодо реалізації проекту, умов та масштабів експлуатації природо-ресурсних об'єктів, інфраструктурного забезпечення, проводиться аналіз щодо екологічних і соціальних наслідків експлуатації природо-ресурсного об'єкту; по-третє, узгоджуються соціально-економічні та організаційні питання щодо забезпечення балансу інтересів

територіальної громади, бізнес-структур (інвесторів), органів публічної влади на засадах соціального партнерства.

Обґрунтовано наукову концепцію державного регулювання специфікації права власності на природні ресурси як умови забезпечення сталого природокористування. Показано, що специфікація права власності (держави, територіальної громади, бізнес-структур) визначає наступні можливості відносно природних ресурсів, а саме: формування правил експлуатації природо-ресурсних об'єктів; отримання рентного доходу в процесі природокористування; передача прав щодо користування, розпорядження природо-ресурсним об'єктом довірній особі (організації); передача об'єкта права власності (під заставу, у якості внеску до статутного фонду тощо). В основу представленої наукової концепції покладено диференційований підхід щодо: неосвоєного/освоєного природо-ресурсного об'єкту; освоєного природо-ресурсного об'єкту із основними виробничими засобами (як майновий комплекс); мобільні виробничі засоби природо-користувача; природо-ресурсна сировина; інформація. Обґрунтовано, що чим нижчим є ступінь екологічного впливу експлуатації певного природо-ресурсного об'єкту або на виснаження певного ресурсу, тим більшою доцільністю є передача такого об'єкту у приватну власність. Інформація про природні ресурси дає змогу регулювати процеси природо-користування, тому вона може залишатись впродовж певного часу власністю держави. Паралельно будуть формуватися альтернативні інформаційні джерела. Необхідним вбачається збереження державної власності на інфраструктурні об'єкти (пов'язані з транспортуванням природних ресурсів).

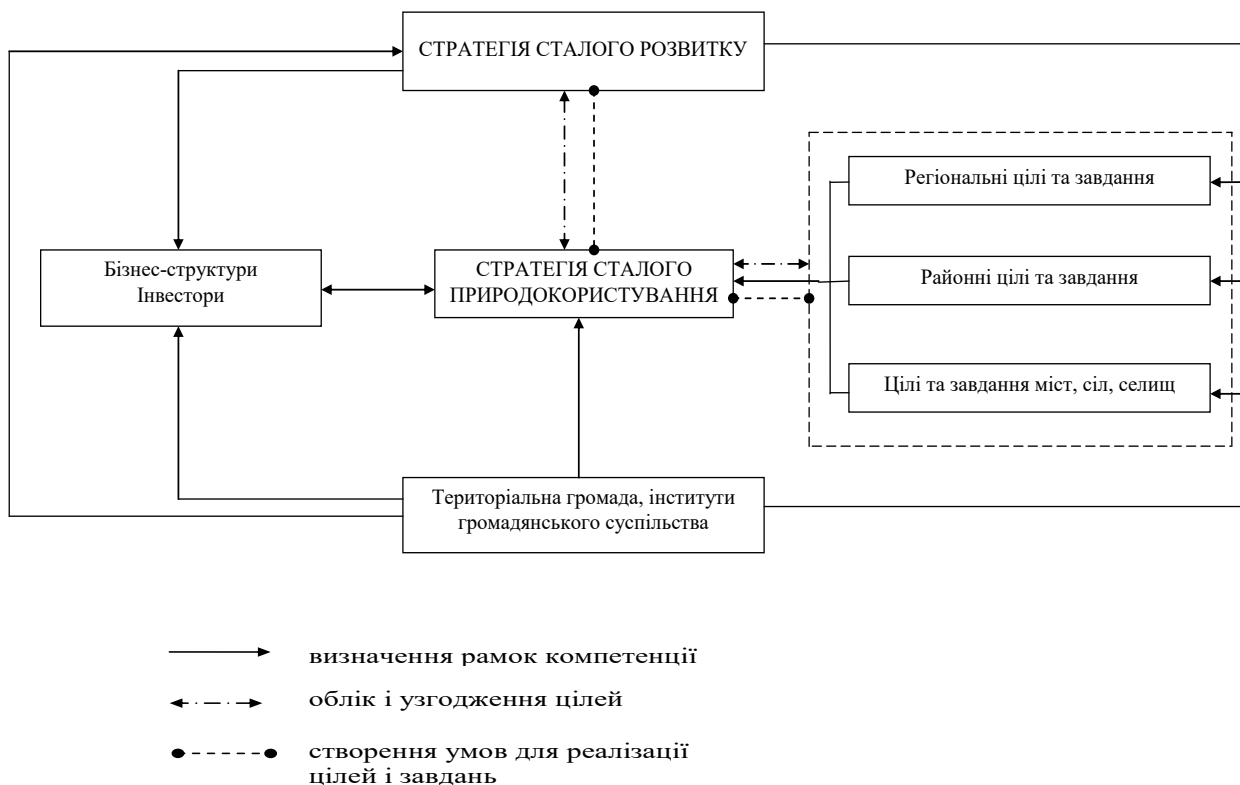

Рис. 1. Механізм узгодження інтересів стейкхолдерів в процесі сталого природокористування

В рамках запропонованої концепції здійснено класифікацію природних ресурсів, з урахуванням їх характеристик і доцільності приватизації за такими групами: (I) ресурси місцевого значення, які не представляють великого інтересу з отримання максимальних доходів у короткостроковий період; (II) ресурси, які зазнають мінімальної шкоди внаслідок впливу господарських процесів та лібералізації зовнішньоекономічних відносин у довгостроковій перспективі; (III) ресурси, які зазнають значного негативного впливу через трансформацію ринкової кон'юнктури. Для природних ресурсів групи I, II процеси приватизації не завдають руйнівних наслідків (за умови публічного контролю екологічних параметрів). Щодо групи III, то можна приватизувати лише основні виробничі засоби за умови реалізації комплексу спеціальних заходів. Для стратегічно важливих природних ресурсів необхідно застосовувати орендні форми (без права викупу).

Визначено, що на сьогодні держава залишається одним з основних власників. При цьому, як показує зарубіжний і вітчизняний досвід, вона не спроможна належним чином відтворити культуру контролю і управління, яка сформувалася у сфері бізнесу. Держава тяжіє до адміністративних методів або поступово стає пасивним власником, що не сприяє розвитку та примноженню власності. В цілому, незважаючи на приклади фінансової участі держави в спільних проектах, основне фінансове навантаження припадає на бізнес, який за це набуває права володіння та користування відповідною власністю. Тому виникає об'єктивна необхідність переосмислення державою не тільки своїх основних функцій в цілому, але й підходів до власної ролі як власника.

Показано, що забезпечення сталого природокористування потребує впровадження інноваційних механізмів державного регулювання, розробки гнучкіших і адаптованих до сучасних умов інструментів стимулювання. Одним з таких інноваційних механізмів є впровадження публічно-приватного партнерства в сфері природокористування, в рамках якого органи влади відіграють роль ініціатора та засновника, делегуючи відповідальність професійним менеджерам шляхом створення спеціальних інститутів, що організаційно відокремлені від держави. На сьогодні більш розробленими є питання у цій сфері щодо звалищ побутових відходів, техногенних родовищ. Проте не розробленими залишаються підходи щодо публічно-приватного партнерства у сфері земельних, водних, лісових ресурсів, що виступає суттєвим фактором, який стримує реалізацію концепту сталого розвитку в Україні.

Загальні світові тенденції свідчать, що правильна організація процесів природокористування є суттєвим фактором у досягненні позитивних результатів в процесі соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць, а пріоритетними напрямками державного регулювання у цьому контексті виступають: підвищення рівня капіталізації природних ресурсів, корпоратизація природно-ресурсних відносин;

формуванням відповідного інституційного середовища. Показано, що капіталізація природних ресурсів спрямована на збільшення їх частки в ВРП, що може бути направлена на активізацію відтворювальних процесів як базису покращення життя населення. Складовою цього процесу є підвищення природно-ресурсної ренти із забезпеченням адекватних умов її розподілу. Реалізація такого завдання передбачає: по-перше, подолання існуючих фінансових обмежень за рахунок ефективного розміщення і використання наявних природно-ресурсних активів у бізнес-структурах з метою максимізації їх вартості та доходу; по-друге, забезпечення раціонального використання фінансового ресурсу на основі проектного управління на користь забезпечення сталого розвитку територій. У свою чергу корпоратизація природно-ресурсних відносин передбачає необхідність залучення громад до процесу перерозподілу природної ренти адміністративно-територіальної одиниці у напрямі забезпечення суспільних соціальних та екологічних інтересів. Цим обумовлено необхідність формування корпоративних структур (холдингів), до яких територіальна громада може входити зі своїми природно-ресурсними активами. Учасниками таких структур можуть бути інституції природно-ресурсного менеджменту, орієнтованих як на окремі ресурси, та їх комплекси.

Запропоновано інституційний механізм державного регулювання процесів забезпечення сталого природокористування, що врегульовує відносин представників бізнесу, територіальної громади, органів державної влади та місцевого самоврядування (рис. 2). Останні в рамках корпоративного утворення представляють інтереси власника природних ресурсів – територіальної громади, входячи, разом із представниками органів державної влади, що реалізують контрольну функцію – до складу наглядової ради та ревізійної комісії корпорації, чим сприяють підвищенню еколого-економічного ефекту від діяльності, збільшенню вартості капіталу та задоволенню суспільних потреб.

Діяльність таких корпоративних структур також спрямована на формування сприятливих тенденцій відносно використання природних ресурсів, їх раціональне споживання, зменшення можливих ризиків і загроз, забезпечення поточних потреб користувачів, збереження і примноження наявного ресурсного потенціалу. Це може бути досягнуто на основі механізму узгодження інтересів учасників природо-ресурсних відносин. Базисом цього виступає формування системи управління корпорацією.

Доведено, що в результаті реалізації такого механізму, місцева влада й територіальні громади, що володіють природними ресурсами, отримують засіб додаткового забезпечення умов самовідтворення територіальної господарської системи, включаючи вирішення проблем інвестування в інноваційні технології щодо відтворення сприятливого навколишнього середовища. Також такий механізм відповідає світовим тенденціям, які обумовлені виснаженням природних ресурсів та передбачають впровадження інноваційних інструментів у сфері природокористування, та

спрямованих на збереження, збільшення кількості та покращення якості природо-ресурсних об'єктів.

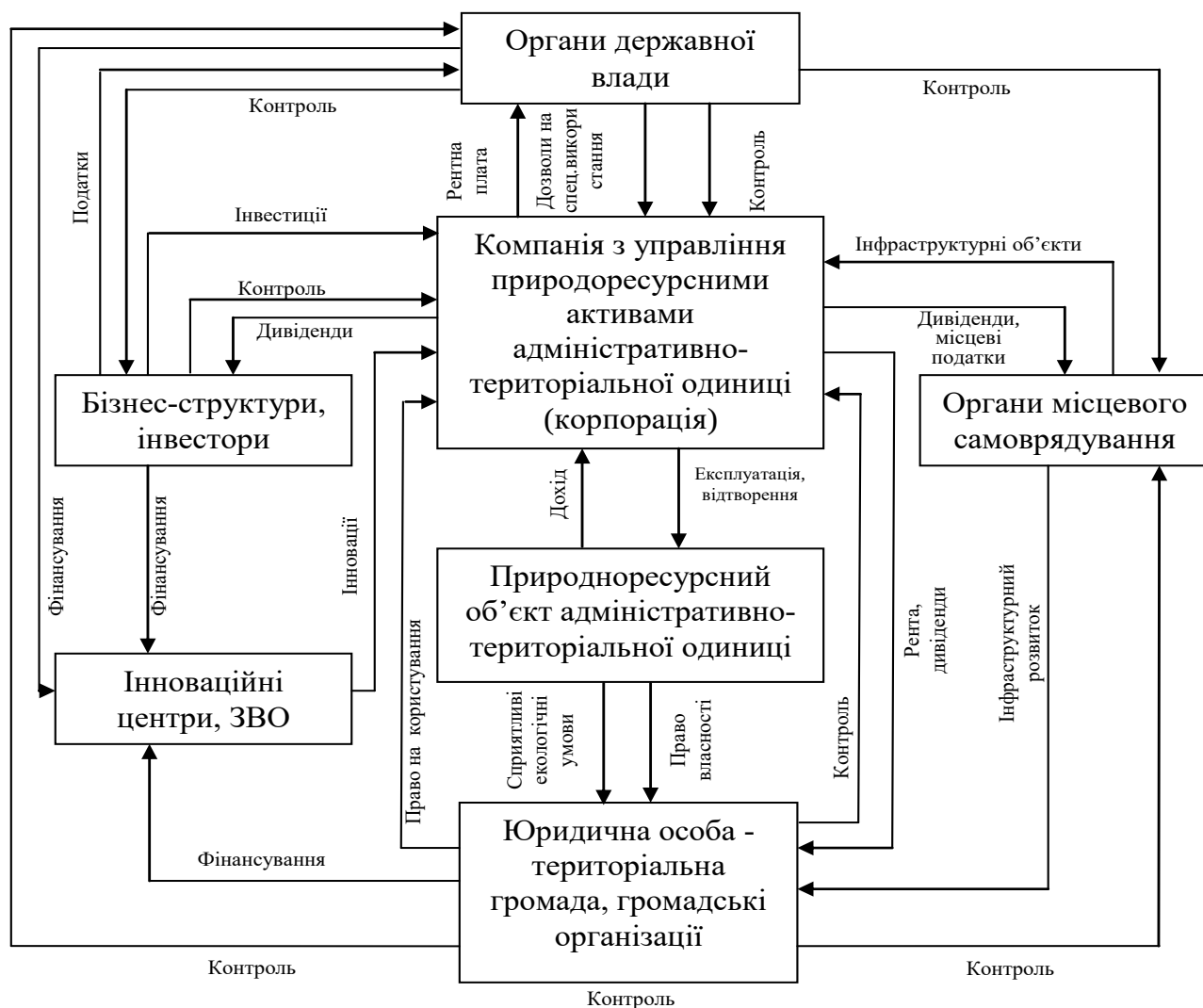

Рис. 2. Інституційний механізм державного регулювання сталого природокористування

Обґрунтовано організаційно-економічний механізм державного регулювання екологічного господарювання в межах сталого природокористування. Показано, що одним з завдань державного регулювання процесу сталого природокористування виступає залучення до господарського обігу додаткових ресурсів, що сприятиме зменшенню сировинної орієнтованості економіки України. Це є можливим на основі раціонального використання відходів виробництва і споживання, як вторинних ресурсів. Реалізація такого завдання сприятиме переходу від переважного розвитку видобувних і переробних галузей до розвитку обробних виробництв, а також дасть змогу знизити негативні наслідки, пов'язані з утилізацією відходів.

Встановлено, що основу екологічного господарювання становлять технології виробництва з мінімальними витратами природних ресурсів, що

забезпечують комплексну переробку сировини і максимальну утилізацію відходів із подальшим їх залученням до господарського обігу, мінімізацію або нівелювання шкоди навколишньому природному середовищу і здоров'ю населення, безпеку виробництва, а також максимізацію можливого прибутку від поводження з вторинними ресурсами. Умовами реалізації екологічного господарювання виступають: ступінь адаптованості екологічних заходів до ринкових умов, їх еколого-економічна та соціальна ефективність; міжгалузева взаємодія в рамках певної адміністративно-територіальної одиниці або територіально-економічних комплексів.

Виділено чинники, що знижують привабливість здійснення екогосподарської діяльності, серед яких: низький рівень технологічності збирання і оброблення відходів; непривабливість процесу через шкідливість для здоров'я людини; переважна орієнтованість технологічних процесів виготовлення продукції та інноваційної діяльності на використання первинних ресурсів; недостатність ресурсів для впровадження екологічних інновацій; складність об'єктивного визначення можливих видів шкоди навколишньому природному середовищу та оцінки економічної доцільності впровадження еколого-інноваційних технологій; тривалість періоду окупності екологічних інновацій.

У зв'язку з цим обґрунтовано організаційно-економічний механізм державного регулювання екогосподарської діяльності, що ґрунтується на поєднанні парадигм «зеленої» (базується на екологізації виробничого процесу) та «синьої» економіки (базується на раціональному використанні наявних природних можливостей) та концепції узгодженні суспільних й приватних інтересів бізнес-структур в сфері природокористування (рис. 3).

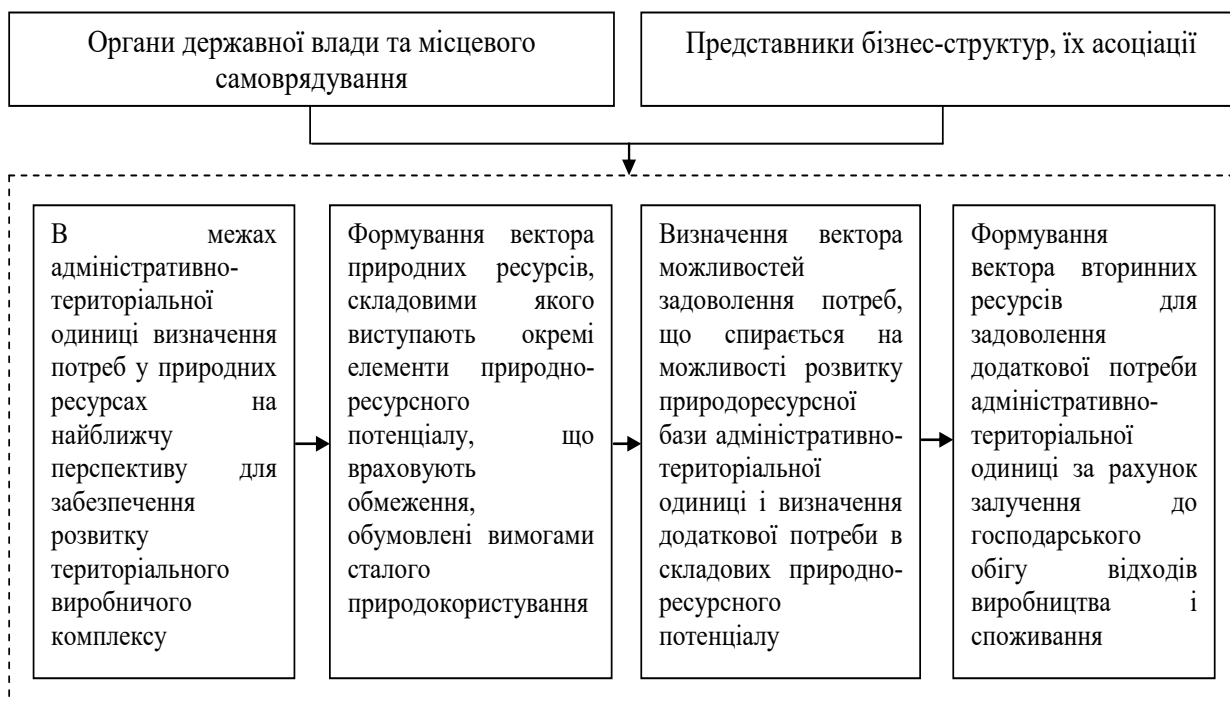

Рис. 3. Організаційно-економічний механізм державного регулювання екологічного господарювання в межах сталого природокористування

Реалізація організаційно-економічного механізму державного регулювання екологічного господарювання в межах сталого природокористування передбачає активізацію процесу підготовки і включення до стратегії сталого розвитку регіону інвестиційних проектів в рамках цільових програм регіонального розвитку, які враховують спрямованість модернізації виробництв та впровадження еколого-інноваційних технологій, що в свою чергу дасть змогу забезпечити додаткові робочі місця і має крім екологічного, також й соціальне значення для адміністративно-територіальних одиниць.

Загальна схема реалізації організаційно-економічного механізму державного регулювання екологічного господарювання в межах сталого природокористування представлена на рис. 4

Рис. 4. Загальна схема реалізації організаційно-економічного механізму державного регулювання екологічного господарювання в межах сталого природокористування

Реалізація запропонованого механізму здійснюється на основі виконання наступних завдань: визначення корисного обсягу відходів виробництва і споживання; виявлення потенційних ринків збуту вторинних матеріалів; розроблення стратегії вторинної переробки; державної підтримки модернізованих (створених) виробництв для переробки відходів та стимулювання ринків збуту вторинних ресурсів; формування інститутів управління процесом залучення відходів до господарського обігу.

ВИСНОВКИ

У здійсненоо теоретичне узагальнення та наведено нове вирішення наукової проблеми формування та розвитку державного регулювання процесів забезпечення сталого природо-користування. Отримані в процесі дослідження результати дали змогу сформулювати наступні висновки і внести пропозиції, що мають теоретичне і практичне значення.

1. Проведений аналіз наукового доробку за темою дослідження дав змогу показати суперечливість соціально-етичної, природо-ресурсної й технологічної основ сучасного етапу суспільного розвитку. Людство продовжує розвиватись за рахунок виснажливого використання природних ресурсів. Антропогенний вплив на навколишнє природне середовище, що характеризується марнотратним ставленням до природо-ресурсних систем, переважним ігноруванням господарською системою стану навколишнього природного середовища – перевищує межу стійкості у 20 разів. Це не могло не призвести до екологічної кризи, яка несе в собі загрози існуванню людства. Уточнено та систематизовано чинники екологічної кризи глобального характеру, які обумовили необхідність формування та реалізації державного регулювання процесів забезпечення сталого природокористування в Україні, серед яких: природо-спроживацький підхід до суспільного розвитку; зростання чисельності населення планети, що обумовлює пропорційні тенденції щодо використання природних ресурсів; техногенез, що характеризується на 95% неефективністю й нераціональністю природокористування, й наслідком чого стає гідро- та атмосферне забруднення, а також накопичення твердих побутових відходів; екологічні наслідки перетворюються на втрати соціально-економічного характеру через зменшення рентабельності глобальної економіки, зниження рівня інвестиційної активності, рівня і якості життя.

2. Зважаючи на поширеність досліджень щодо сталого розвитку, ця предметна сфера зберігає багато проблем теоретичного й методологічного характеру, що обумовлена дихотомічністю такого процесу щодо забезпечення виживання певної системи (сталість) та її розвитку (наближення до мети). Виходячи з таких позицій визначено, що стале природокористування як об'єкт державного регулювання передбачає оптимальне та раціональне поєднання екологічних й економічних критеріїв залучення природо-ресурсних об'єктів у систему господарювання для забезпечення збалансованого соціо-еколого-економічного розвитку суспільства. При цьому саме розуміння сталості базується на двох ключових критеріях: по-перше, стан/рівновага, параметри якого визначаються поведінкою/змінами, близькими до точки рівноваги; по-друге, система/об'єкт, параметри якої визначаються властивістю підтримувати своє функціонування, а також характером перетворення вхідного на вихідний сигнал. Функціонування такої системи має бути спрямоване на створення капіталу (багатства).

3. Розкрито сутність державного регулювання процесів забезпечення сталого природокористування як здійснюваного на основі взаємопов'язаних цілей, принципів, завдань, методів та механізмів впливу інститутів державного

регулювання на процеси залучення природо-ресурсних об'єктів в систему господарювання на засадах оптимального і раціонального поєднання екологічних й економічних критеріїв для забезпечення збалансованого соціо-еколого-економічного розвитку суспільства. Обґрунтовано концептуальні засади державного регулювання процесів забезпечення сталого природокористування в Україні, які у відповідності до концепції сталого розвитку орієнтовані на підвищення суспільної цінності природних ресурсів, з належним фінансовим забезпеченням відтворювальних заходів, що передбачає виділення ключових складових чинників (велика територія із природними екосистемами (імператив – збереження), економічні ресурси (імператив – спрямування на розвиток людського капіталу), людський капітал (імператив – максимальне використання), а також етапів реалізації: подолання у короткостроковій перспективі наслідків соціо-еколого-економічної кризи, формування підґрунтя для нової моделі господарювання на засадах ефективного відтворення; забезпечення у середньостроковій перспективі динамічного розвитку соціальної сфери та економіки на інноваційній основі зі збереженням здатності природного відтворення біосистем; гармонізація у довгостроковій перспективі системи «суспільство-природа» з урахуванням господарської ємності екосистем, превалювання морально-духовних над матеріальними цінностями.

4. Обґрунтовано принципи державного регулювання процесів забезпечення сталого природокористування, серед яких: доцільність і розумність (повне використання видобутих природних ресурсів і недопущення погіршення їх якості при експлуатації); наукова й економічна обґрунтованість використання природних ресурсів (наявність планів розробки родовищ, отримання максимально можливого прибутку, рентабельний видобуток, збільшення ВВП); соціальна спрямованість (пріоритет інтересів населення, орієнтацію на задоволення різних його потреб і підвищення добробуту, позитивний ефект в соціальній сфері від реалізації такого процесу); постійне підвищення рівня раціональності (застосування інновацій для коригування вимог щодо раціонального використання природних ресурсів). Показано, що умовою формування нової моделі господарювання як складової сталого природокористування є забезпечення її конкурентних переваг, що визначаються комбінуванням природних й створених чинників, як завдання державного регулювання.

5. Показано, що забезпечення ефективного державного регулювання процесів сталого природокористування потребує чітких індикаторів, визначення яких сприятиме розумінню відповідної динаміки і тенденцій. У зв'язку з цим обґрунтовано методичний підхід до комплексної оцінки природо-ресурсних об'єктів території, що передбачає визначення їх цінності у грошовому виразі у фіксованих соціально-економічних умовах виробництва при заданих параметрах використання і обмеження для господарської та іншої діяльності. Запропонований підхід базується на системі принципів: корисності та очікування, принцип ефективності/прибутковості, принцип внеску,

залишкова продуктивність, принцип конкуренції, альтернативність використання/економічний розподіл. Етапами оцінки виступають: виявлення природних ресурсів, які найбільше впливають на ВВП; визначення величини окремих елементів природно-ресурсного потенціалу; побудова економіко-математичної моделі; виявлення ступеня використання природних ресурсів території та визначення тієї частки, що недовикористовується; визначення ефективності використання природних ресурсів; виявлення ступеня відповідності сформованої територіальної організації господарювання щодо ефективного використання природних ресурсів на основі виявлення оптимальності локалізації виробничих галузей.

6 Здійснено оцінку природних ресурсів України як умови формування оптимальних механізмів державного регулювання процесів забезпечення сталого природокористування. Визначено вартість природних ресурсів України, що становить 131,6 млрд дол. США і дорівнює 0,2% вартості світових природних ресурсів при площі території 0,4% суходолу планети. Показано, що їх територіальна концентрація становить 218,0 тис дол. США на 1 кв.км, що в 1,9 разів нижче середньосвітового показника. При цьому забезпеченість населення природними ресурсами становить 3140,9 дол. США на душу населення, що у 2,6 разів нижче середньосвітового показника. Такі результати є наслідком недооцінення природних ресурсів України через низьку капіталізацію та ступень залучення до економічного обігу. Така ситуація негативно позначається на фінансуванні інноваційного розвитку та забезпеченні сталого природокористування в Україні. Показано, що капіталізація природних ресурсів та підвищення ступеня залучення їх до економічного обігу обумовлює наступні переваги: додаткові фінансові впливання в економіку країни без зростання рівня інфляції; зростання рівня ВВП; збільшення податкових надходжень; зростання рівня самої капіталізації та підвищення рівня оцінки природних ресурсів до середніх світових показників; повторне збільшення показників перших трьох пунктів. Реалізація такого напрямку державного регулювання сприяє формуванню суттєвого джерела фінансування інноваційного розвитку та забезпечення процесів сталого природокористування в Україні.

Проведені оцінка та аналіз показали суттєві (у 10,6 разів) регіональні розбіжності щодо забезпеченості природними ресурсами та їх вартістю. Максимальні розбіжності спостерігаються за мінеральними ресурсами, а мінімальні – за водними ресурсами. Враховуючи результати оцінки та аналізу, регіони України класифіковано за критеріями забезпеченості природними ресурсами, їх вартістю, загальноекономічною результативністю природокористування, та поділено на чотири групи: з високою загальною вартістю природних ресурсів; з оцінкою вище середнього; з оцінкою нижче середнього; з низьким рівнем. Така градація обумовлена чинниками економічної географії, замкненістю та повнотою виробничих циклів, політичним і суспільним значенням, соціально-економічним і промисловим

розвитком, ступенем господарського освоєння території, кліматичними умовами та структурою ґрунтів.

7. Проведено аналіз інформаційного забезпечення системи державного регулювання процесів природокористування. Досліджено роль суб'єктів у відповідній системі державного регулювання, здійснено аналіз та систематизацію нормативних документів, що регламентують цей процес, на підставі чого визначено основні проблемні питання щодо інформаційного забезпечення державного регулювання у сфері природокористування в Україні, серед яких: недоступність більшої частини інформації для користувачів, оприлюднення інформації здійснюється із значною затримкою або взагалі відсутнє, чим порушуються права громадян на участь у прийнятті рішень з питань охорони навколишнього природного середовища; фрагментарний публічний доступ до інформації про програми, а особливо щодо їх виконання; викривлений характер надання інформації; відсутність прогнозової інформації; недостатнє фінансування процесів інформаційного забезпечення.

8. Обґрунтовано методологічний підхід до формування стратегії державного регулювання процесів забезпечення сталого природокористування, метою якої є забезпечення зниження витрат сукупних природних ресурсів на одиницю валового продукту за умови забезпечення безпеки людини, екосистем, території. Ключовими завданнями представленої стратегії визначено: узгодження інтересів стейкхолдерів; узгодження функціонування галузей промисловості; формування ринкової інфраструктури; специфікація прав власності на природоресурсні об'єкти. Система принципів зазначеної стратегії включає: стабільність та ефективність законодавства; орієнтація реформування на світовий досвід та глобальні тенденції; програмно-цільовий підхід; комплексне використання природних ресурсів; розвиток системи інформаційного забезпечення; зниження виснажливого впливу на еколого-економічну систему; зменшення частки експорту сировини; підвищення частки ресурсозберігаючих технологій; розвиток методів прогнозування, оптимізації та стимулювання сталого природокористування. Механізм формування стратегії для кожної адміністративно-територіальної одиниці передбачає п'ять послідовних етапів – від визначення потреб стейкхолдерів до ухвалення управлінського рішення.

9. Запропоновано програмно-цільовий механізм державного регулювання процесів забезпечення сталого природокористування, в основу якого покладено підхід «від споживача до природних ресурсів», та який передбачає формування для ресурсів певного ланцюга «природний ресурс – сировина – готовий продукт», що розкриває можливості сталого природокористування, його взаємозв'язок із програмуванням територіального розвитку. Визначено комплекс чинників, які необхідно враховувати при формуванні програм адміністративно-територіальних одиниць, а саме: вплив природно-кліматичних умов на розмір виробничих витрат; вплив транспортно-географічної локації на розмір витрат на виробництво та обіг товарів, логістику; рівень економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць, їх спеціалізація, ступінь

диверсифікації економіки; оцінку сучасного соціо-еколого-економічного становища адміністративно-територіальної одиниці; потенційні можливості і передумови розвитку території; можливість інтегрування господарського механізму з орієнтацією на випуск екологічно чистої продукції та модифікацію властивостей товару, заміну довговідновлюваних ресурсів на екологічно безпечні, підвищення питомого навантаження інтенсивних факторів, зниження ресурсоемності, модифікацію технологічного процесу без зупинки виробництва.

10. Розроблено комплекс рекомендацій організаційно-економічного характеру щодо реалізації державного регулювання процесів забезпечення сталого природокористування на основі ринкового й структурного підходів, що враховує комбінування адміністративних й економічних методів впливу, які розкривають комплекс завдань та заходів державного регулювання. Обґрунтовано пропозиції з удосконалення координаційного механізму державного регулювання процесів забезпечення сталого природокористування, які спрямовані на забезпечення узгодження інтересів основних стейкхолдерів цього процесу із формуванням координаційного органу. Запропоновано підхід до формування механізму специфікації прав власності в системі державного регулювання процесів забезпечення сталого природокористування. В рамках підходу здійснено класифікацію природних ресурсів, з урахуванням їх характеристик і доцільності приватизації: ресурси місцевого значення, які не представляють великого інтересу з отримання максимальних доходів у короткостроковий період, а також ресурси, які зазнають мінімальної шкоди внаслідок впливу господарських процесів та лібералізації зовнішньоекономічних відносин у довгостроковій перспективі – можуть бути передані у приватну власність; ресурси, які зазнають значного негативного впливу через трансформацію ринкової кон'юнктури – можна приватизувати лише основні виробничі засоби за умови реалізації комплексу спеціальних заходів; для стратегічно важливих природних ресурсів необхідно застосовувати орендні форми.

11. Показано, що чітка організація процесів природокористування є суттєвим фактором у досягненні позитивних результатів соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць, а пріоритетними напрямками державного регулювання у цьому контексті виступають: підвищення рівня капіталізації природних ресурсів, корпоратизація природно-ресурсних відносин; формування відповідного інституційного середовища. Доведено необхідність формування системи корпоративного управління у сфері природокористування, до яких територіальна громада може входити зі своїми природно-ресурсними активами. У зв'язку з цим запропоновано інституційний механізм реалізації зазначених пріоритетних напрямів, що врегульовує відносини представників бізнесу, територіальної громади, органів державної влади та місцевого самоврядування. Останні в рамках корпоративного утворення представляють інтереси власника природних ресурсів – територіальної

громади, входячи, разом із представниками органів державної влади, що реалізують контрольну функцію – до складу наглядової ради та ревізійної комісії корпорації, чим сприяють підвищенню еколого-економічного ефекту від діяльності, збільшенню вартості капіталу та задоволенню суспільних потреб.

12. Підкреслено важливість залучення до господарського обігу додаткових ресурсів, що сприятиме при цьому зменшенню сировинної орієнтованості економіки України та є можливим на основі раціонального використання відходів виробництва і споживання, як вторинних ресурсів. Реалізація такого завдання сприяє переходу від переважного розвитку видобувних і переробних галузей до розвитку обробних виробництв, а також дає змогу знизити негативні наслідки, пов'язані з утилізацією відходів. У зв'язку з цим обґрунтовано організаційно-економічний механізм державного регулювання екогосподарської діяльності, що ґрунтується на поєднанні парадигм «зеленої» та «синьої» економіки, концепції узгодження суспільних й приватних інтересів в сфері природокористування. Реалізація такого механізму передбачає активізацію процесу підготовки і включення до стратегії сталого розвитку адміністративно-територіальної одиниці інвестиційних проектів в рамках цільових програм регіонального розвитку, які враховують спрямованість модернізації виробництв та впровадження еколого-інноваційних технологій, що в свою чергу дасть змогу забезпечити додаткові робочі місця і має крім екологічного, також й соціальне значення для адміністративно-територіальних одиниць. Етапами його реалізації є: визначення корисного обсягу відходів виробництва і споживання; виявлення потенційних ринків збуту вторинних матеріалів; розроблення стратегії вторинної переробки; здійснення державної підтримки модернізованих (створених) виробництв для переробки відходів та стимулювання ринків збуту вторинних ресурсів; формування інститутів управління процесом залучення відходів до господарського обігу.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДОСЛІДЖЕННЯ

Монографії

1. Драган І. В. Забезпечення сталого природокористування: теорія, методологія, механізми державного регулювання: монографія. Київ: Освіта України, 2021. 360 с.
2. Алимов О.М., Хвесик М.А., Лизун С.О., Драган І.В. Сучасні напрями економічного забезпечення раціонального природокористування в Україні: монографія. К.: ДУ ІЕПСР НАН України, 2013. 64 с. *Особистий внесок: обґрунтовано економічні механізми реалізації державної екологічної політики у сфері природокористування*
3. Алимов О.М., Ляшенко В.І., Драган І.В., Микитенко В. В. Перший етап модернізації економіки України: досвід та проблеми: монографія. Запоріжжя. ІЕП НАН України, 2014. 798 с. *Особистий внесок: здійснено аналіз*

масштабів потенціалу сталого розвитку, ідентифіковано параметри збалансованості функціонування регіональних соціально-економічних систем.

4. Алимов О.М., Лицур І. М., Микитенко В. В., Драган І.В. Потенціал сталого розвитку України на шляху реалізації інтеграційного вибору держави: монографія. Київ.: ДУ ІЕПСР НАН України, 2014. 520 с. *Особистий внесок: обчислено обсяги природно-ресурсного забезпечення процесів формування системи оцінювання потенціалу сталого розвитку*

5. Лібанова Е.М., Хвесик М. А., Алимов О.М., Драган І.В. Соціально-економічний потенціал сталого розвитку України та її регіонів: національна доповідь. К.: ДУ ІЕПСР НАН України», 2014. 776 с. *Особистий внесок: обґрунтовано прикладний інструментарій системно-комплексного оцінювання потенціалу сталого розвитку держави.*

6. Алимов О. М. , Белова А.І., Бондар О.А., Демешок О. О., Драган І.В., Микитенко В. В. . Каскади регіональних соціально-економічних систем: формування та розвиток: монографія. К.: ДУ ІЕПСР НАН України, 2016. 279 с. *Особистий внесок: визначено особливості виробничо-господарської взаємодії регіональних соціально-економічних систем в контексті розбудови каскадних форм територіальної організації*

7. Лібанова Е.М., Хвесик М.А., Драган І.В. Соціально-економічний потенціал сталого розвитку України та її регіонів: вектори реального поступу: національна доповідь. К.: ДУ ІЕПСР НАН України, 2017. 864 с. *Особистий внесок: досліджено цільові орієнтири державної підтримки проектів розвитку територіальних природно-господарських комплексів*

8. Алимов О.М. , Микитенко В.В. , Лицур І.М. , Драган І.В. Системно-комплексне оцінювання потенціалу сталого розвитку України. К.: ДУ ІЕПСР НАН України, 2013. 88 с. *Особистий внесок: обґрунтовано пріоритетні напрями державної політики щодо технології нарощення інформаційного потенціалу в контексті усунення загроз економічній безпеці.*

9. Алимов О.М. , Хвесик М.А., Микитенко В.В. , Лицур І.М. , Драган І.В. Наукові основи національної стратегії сталого розвитку України. К.: ДУ ІЕПСР НАН України, 2013. 40 с. *Особистий внесок: здійснено аналіз еколого-економічного обстеження виробничо-господарської діяльності в системі сталого розвитку.*

10. Алимов О.М. , Микитенко В.В. , Драган І.В., Лицур І.М. Потенціал сталого розвитку: цілі, проблеми та перспективи. К.: ДУ ІЕПСР НАН України, 2014. 52 с. *Особистий внесок: досліджено економічні проблеми та перешкоди на шляху переходу держави до сталого розвитку.*

11. Алимов О. М. , Гребенюк О. В. , Демешок О. О., Драган І.В. Механізм стратегічного управління забезпеченням функціонування каскадів регіональних соціально-економічних систем. К.: ДУ ІЕПСР НАН України, 2015. 64 с. *Особистий внесок: розроблено процесно-алокаційну Концепцію управління забезпеченням результативності функціонування каскадних форм організації виробничо-господарської взаємодії регіональних соціально-економічних систем.*

12. Алимов О.М., Хвесик М.А., Микитенко В.В., Лицур І.М., Драган І.В. Національна парадигма сталого розвитку України. К.: ДУ ІЕПСР НАН України, 2016. 72 с. *Особистий внесок: досліджено процеси нарощення потенціалу сталого розвитку за базовими видами економічної діяльності.*

Статті у наукових фахових виданнях України:

13. Драган І.В. Елементи державного механізму раціонального природокористування. *Наукові праці: ЧДУ ім. Петра Могили*. 2010. Вип. 135. С. 117-122. (Серія “Державне управління”)

14. Драган І.В. Розвиток державного регулювання у сфері природокористування та забезпечення екологічної безпеки України. *Наукові розвідки з державного та муніципального управління*. 2011. Вип. 1. С.174-182.

15. Драган І.В. Формування інноваційних механізмів державного управління у сфері природокористування *Наукові розвідки з державного та муніципального управління*. 2011. Вип. 2. С.169-176.

16. Драган І. В. Формування стратегічної моделі державного регулювання природокористування в ринкових умовах господарювання в просторового соціально-економічного розвитку. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. №14. С. 57-60

17. Драган І.В. Формування еколого-економічного механізму регулювання сфери природокористування в Україні *Вісник Академії митної служби України*. 2011. Вип. 1(4). С. 31-37. (Серія “Державне управління”).

18. Драган І.В. Удосконалення податкового інструментарію державного регулювання у сфері використання природно-ресурсного потенціалу. *Вісник Академії митної служби України*. 2011. Вип. 2(5). С. 72-79. (Серія “Державне управління”).

19. Драган І.В. Структура інструментарію державного управління сталим розвитком регіону в системі раціонального природокористування *Вісник Академії митної служби України*. 2013. Вип. 2(9). С. 132-137. (Серія “Державне управління”).

20. Драган І.В. Аллокаційна організація природокористування як напрям розвитку державного регулювання. *Наукові розвідки з державного та муніципального управління*. 2014. Вип. 2. С.87-96.

21. Драган І.В. Методологічні засади державного управління природокористуванням в контексті досягнення системних ознак резистентності. *Науковий вісник Академії муніципального управління*. 2014. Вип. 4. С.153-162. (Серія “Управління”).

22. Драган І.В. Інформаційне забезпечення державного управління раціональним використанням природно-ресурсного потенціалу. *Наукові праці: ЧДУ ім. Петра Могили*. 2014. Вип. 230. Том 242. С. 44-50. (Серія “Державне управління”)

23. Драган І.В. Формування екологобалансованого підходу до реалізації державної політики у сфері природокористування. *Науковий вісник Академії муніципального управління*. 2015. Вип. 1. С.57-63. (Серія “Управління”)

24. Драган І.В. Фіскальний інструментарій державного регулювання природокористування. *Вісник Академії митної служби України*. 2014. Вип. 2(11). С. 40-47. (Серія “Державне управління”).
25. Драган І.В. Підходи до оцінки потенціалу сталого розвитку територій в процесі регуляторного впливу держави. *Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України*. 2014. № 3-4 (14). С. 14-19. (Серія Право та державне управління).
26. Драган І.В. Роль держави в гармонізації еколого-економічних інтересів у системі природокористування. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2015. Вип. 2(25). С. 113-121.
27. Драган І.В. Державне регулювання інвестиційно-інноваційної діяльності у сфері природокористування. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2015. № 1. URL:http://el-zbirn-du.at.ua/2015_1/6.pdf. (Серія “Державне управління”)
28. Драган І. В. Механізм державного регулювання збалансованого природокористування на територіальному рівні. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2015. Вип. 2(13). С. 64-71.
29. Драган І.В. Підвищення ефективності механізму державного управління природокористуванням. *Наукові розвідки з державного та муніципального управління*. 2015. Вип. 2. С.50-59.
30. Драган І.В. Вплив глобалізації на процеси державного регулювання природокористування в Україні. *Науковий вісник Академії муніципального управління*. 2015. Вип. 3-4. С. 47-55. (Серія “Управління”)
31. Драган І. В. Державне регулювання процесу становлення природозберігаючої системи господарювання. *Наукові розвідки з державного та муніципального управління*. 2016. Вип. 1. С.64-72.
32. Драган І.В. Сировинно-ресурсна компонента державного регулювання сталого розвитку України. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2016. № 1 (14). С. 38-45.
33. Драган І.В. Реалізація державного управління регіональними еколого-економічними системами в Україні. *Науковий вісник Академії муніципального управління*. 2016. Вип. 3. С. 205-215. (Серія “Управління”)
34. Драган І. В. Управління інноваційною діяльністю суб'єктів господарювання при реалізації екологічних проєктів. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. №8. С. 23-28.

Статті у виданнях зарубіжних країн:

35. Dragan, I. Ensuring sustainable management based on the development of state policy in the field of nature management. *East journal of security studies*, 2020. vol. 6(1), pp. 33-42. URL:<https://ejss.nuczu.edu.ua/index.php/ejss/article/view/45>
36. Dragan I. Basic concepts of adaptation the technical regulation of environmental protection to the requirements of Europe Union. *Современный научный вестник*. 2012. №18 (130). С. 12-17. (Серія: Экономические науки).

37. Dragan I. Essence and results of interaction between market and state regulation under conditions of growing shortage resources and environmental degradation. *Ekonomisti*. 2012. vol. 4. – P.32-35.

38. Dragan I. Increasing the effective functioning of ecological and economic systems. *Nauka i studia. (Ekonomika)*. 2012. vol. 16 (61). pp.5-12.

39. Dragan I. Balancing the interests of economic and environmental subsystems of state regulation of sustainable nature. *Socioworld-Social Research & Behavioral Sciences*. 2021. Volume 03. Issue 01. pp. 25-31.

Статті в інших наукових виданнях:

40. Драган І. Інформаційно-аналітичне та ресурсне забезпечення діагностики основних індикаторів результативності управління природокористуванням. *Соціально-економічні проблеми і держава*. 2014. Вип. 1 (10). С. 158-163. URL:<http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2014/14divrup.pdf>.

41. Драган І. В., Микитенко В.В., Демешок О.О. Ресурсно-функціональне забезпечення розбудови і запровадження еколого-економічного моніторингу України в контексті сталого розвитку та наближення до стандартів ЄС. *Агросвіт*. 2013. № 20. С. 3-8 *Особистий внесок: розраховано розмір витрат на запуск державного еколого-економічного моніторингу.*

42. Драган І.В., Алимов О.М. Системна модернізація механізмів реалізації регіональної екологічної політики. *Економіка природокористування і охорони довкілля*. 2015. С. 54-62 *Особистий внесок: обґрунтовано механізм реалізації регіональної екологічної політики на засадах локальної екологічної демократії*

43. Драган І.В., Алимов О.М. Формування стратегічного потенціалу сталого розвитку України у контексті розбудови нової регіональної карти. *Економіка природокористування і охорони довкілля*. 2016. С. 269-277. *Особистий внесок: розроблено технологію управління адаптивного типу, в якій поєднано оптимізаційні методи, засоби і регулятори мобілізації резервів забезпечення надійності функціонування економічної системи держави.*

44. Драган І. В. Інвестиційне забезпечення екологічних проєктів суб'єктів господарювання. *Агросвіт*. 2019. № 5. С. 41-46.

45. Драган І. В., Микитенко В. В. Інформаційно-методичні аспекти розбудови платформ просторового управління природно-ресурсними активами в ресурсних обмеженнях. *Економіка, управління та адміністрування*. 2020. № 2 (92). С. 15-21. *Особистий внесок: розглянуто теорію формування просторової системи управління природно-ресурсними активами*

46. Драган І. В., Микитенко В. В. Управління природо-ресурсними активами в умовах нарощення глобальних загроз і ризиків. *Економічний дискурс*. 2020. Випуск 1. С. 78-88. URL: <https://doi.org/10.36742/2410-0919-2020-1-9> *Особистий внесок: обґрунтовано принципи формування інноваційної моделі державної політики управління природними ресурсами.*

47. Dragan I., Dzhumageldiyeva G., Dyka O., Zagurska-Antoniuk V., Moisieiev I. Public mechanisms of financial security in electricity: the experience of Poland and Ukraine. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*.

2021. vol. 1 №. 36. pp. 116-123. (міжнародна наукометрична база Web of Science). *Особистий внесок: досліджено фінансову складову механізму забезпечення сталого розвитку.*

Матеріали наукових конференцій

48. Драган И.В. Современный взгляд на роль государства в системе природопользования. *Актуальные проблемы государственного управления / материалы междунар-научн-пр конференции* (г. Тбилиси 27 мая 2016 г.) 2016. С. 89-90.

49. Драган І.В. Формування регіональної системи управління у сфері природокористування на інноваційній основі. *Природно-ресурсний потенціал збалансованого (сталого) розвитку України: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 19-20 квітня 2011 р.). Центр екологічної освіти та інформації, 2011. у 2 т. Т.1. С.277-281

50. Драган И.В. Экологические платежи в системе государственного регулирования хозяйственной деятельности. *Государственное регулирование экономики и повышение эффективности деятельности субъектов хозяйствования: VII Международная научно-практическая конференция* (г. Минск, 21-22 апреля 2011 г.). Академия управления при Президенте Республики Беларусь, 2011. В 2 ч., Ч.II. С. 217-218.

51. Драган І.В. Лісові екосистеми як головні компоненти біосфери. *Розвиток державного управління та державної служби в Україні: Всеукраїнська науково-практична конференція з міжнародною участю.* (м. Харків 22 лютого 2011). 2011. №10 (107). С.107-108.

52. Драган И.В. Экологический потенциал современного регуляторного воздействия. *Молодёжь и наука: реальность и будущее: материалы III Междунар. конф. студентов, аспирантов и молодых учёных* (г. Кемерово) ГОУ ВПО «Кемеровский университет». 2011. С. 304-307.

53. Драган І.В. Вдосконалення організаційно-економічного механізму державної політики у сфері природокористування. *Наука в інформаційному просторі: матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф.*, (м. Дніпропетровськ 29-30 вересня 2011 р.). 2011. В 7 т., Т 3. С.35-36.

54. Драган І.В. Недосконалість екологічного законодавства в контексті ефективного управління екологічною безпекою. *Альянс наук: вчений вченому: матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф.*, (м. Дніпропетровськ 25-26 лютого 2011 р.). 2011. У 8 т., Т.1. С. 27-29.

55. Драган І.В. Сталій розвиток природно-ресурсного потенціалу як відповідь на загрозу глобальної екологічної катастрофи. *Актуальні питання економічної науки на сучасному етапі: матеріали економічної наукової інтернет-конференції.* (м. Тернопіль 17 лютого 2012 р.). 2012. С. 61-63.

56. Драган І.В. Політика раціонального використання регіональної природно-ресурсної бази. *Актуальні проблеми економічного та соціального розвитку виробничої сфери: матеріали міжнародної науково-теоретичної*

конференції молодих учених і студентів (м. Донецьк 29-30 березня 2012р.). ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», 2012. У 2 т., Т.2. С. 128-129.

57. Драган І.В. Інструментарій регулювання раціонального природокористування в контексті екологічної модернізації України. *Зовнішньоекономічна політика держави та актуальні проблеми митної справи: економіко-управлінські, правові, інформаційно-технічні, гуманітарні аспекти: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (м. Дніпропетровськ, 30 листопада 2012 р.). Академія митної служби України, 2012. С. 133-134

58. Драган І. В. Підходи до забезпечення ефективного використання природно-ресурсного потенціалу в Україні. *Актуальні правові та організаційні проблеми публічного управління та судочинства: Збірник наукових праць Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Кіровоград, 12–13 квітня 2013 р.). 2013. У 2-х ч., Ч. 1., С.64-66.

59. Драган І.В. Пріоритетні напрями стратегії державного регулювання у сфері еколого-економічного розвитку України. *Актуальні питання юридичної науки: теорія та практика: Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Кіровоград, 11 грудня 2013 р.). КІДМУ КПУ, 2013. С. 19-22.

60. Драган І.В. Процеси формування та використання природно-ресурсного потенціалу України. *Інноваційні підходи та механізми державного та муніципального управління: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 12 квітня 2013р.) / За заг. ред. В.К. Присяжнюка, В.Д. Бакуменка, Т.В. Іванової. Вид-поліграф центр АМУ, у 2-х частинах, Ч.1, 2013. С. 224-226.

61. Драган І.В. Формування ефективних механізмів забезпечення екологічно сталого розвитку. *Модернізаційні процеси державного та муніципального управління: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ 4 квітня 2014 р.) / За заг. ред. В.К. Присяжнюка, В.Д. Бакуменка, Т.В. Іванової. Вид-поліграф центр АМУ, у 2-х частинах, Ч.1, 2014. С. 124-125.

62. Драган І.В. Поняття екологічної безпеки в системі раціонального природокористування. *Реформування податкової систем України в контексті глобалізаційних викликів: зб.матер. наук-практ інтернет-конференція* (м. Ірпінь, 21 листопада 2014 р.). Держ.фіск. служб. України, Нац.унів. ДПС України, Наук-досл. Центр з проблем оподаткув. 2014. С. 73-75.

63. Драган І.В. Інституціональний механізм зменшення техногенного впливу промислового виробництва на довкілля. *Актуальні питання та проблеми юридичної науки: теорія та практика: Збірник наукових праць II Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Кіровоград, 18-19 квітня 2014 р.). КІДМУ КПУ, 2014. С. 210-213

64. Драган І.В. Формування системи державного управління природокористуванням. *«Україна-България- Європейски съюз съвременно*

состояние и перспективы» Сборник с доклади от международна научна конференция. Варна–Херсон: Издательство «Наука и икономика», 2014. Том 2. С. 304-306.

65. Драган І.В. Напрями трансформації системи державного управління природокористуванням. *Державне управління науково-освітнього забезпечення підготовки конкурентоспроможних фахівців у сфері цивільного захисту: збірник тез Всеукраїнської наук-практ конф.* (м. Харків 16-17 квітня 2015 р. / за заг. ред. В.П. Садкового. 2015. – С. 160-162.

66. Драган І.В. Трансформація системи державного управління природокористуванням в аспекті узгодження екологічних ризиків. *Становлення сучасного українського суспільства: політичні, управлінські, економічні та правові аспекти: тези допов Всеукр наук-практ конферен.* (м. Київ 27 березня 2015 р.). Видав. Центр КНУКиМ, 2015. У 2 ч. Ч 1. С. 285-288.

67. Драган І.В. Системний підхід до формування механізмів державного управління природокористуванням в Україні. *Сучасний стан розвитку економіки, управління та рекламної діяльності України: Матеріали науково-практичної конференції молодих вчених та студентів* (м. Івано-Франківськ 2 квітня 2015 р.). Івано-Франківський університет права імені Короля Данила Галицького, 2015. С. 254-256.

68. Драган І.В. Еколого-правовий інструментарій державного управління природокористуванням. *Актуальні правові та гуманітарно-економічні проблеми в період реформування демократичного суспільства: збірник матеріалів III Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Кіровоград 17 квітня 2015 р.) ПВНЗ «КІДМУ КПУ», 2015. С. 33-36.

69. Драган І.В. Механізм державного управління розвитком каскадів регіональних соціально-економічних систем. *Перезавантаження будівництва: економіка, організація, менеджмент: збірник матеріалів I міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ 3-6 листопада 2015 р.). КНУБА, 2015. С. 44-46.

70. Драган І.В. Проблеми захисту навколишнього середовища в рамках природоохоронного законодавства. *Актуальні правові та гуманітарно-економічні проблеми в період реформування демократичного суспільства: збірник матеріалів IV Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Кіровоград 4 грудня 2015 р.), 2015. С. 161-163.

71. Драган І.В. Узгодження інтересів в рамках формування механізму державного регулювання збалансованості природно-ресурсного потенціалу. *Наукові пошуки у III тисячолітті: соціальний, правовий, економічний та гуманітарний виміри: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Кіровоград 22-23 квітня 2016 р.), 2016. С. 88-90.

72. Драган І.В. Забезпечення результативності при формуванні механізмів державного управління природокористуванням в Україні. *Публічне управління та адміністрування на сучасному етапі державотворення: матеріали I Всеукр. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 24 жовтня 2019 р.) / відп. ред. А. А. Мазаракі. Київ. нац. то рг.-екон. ун-т, 2019. С. 23-25.

73. Драган І. В., Микитенко В. В. Просторовий формат управління природно-ресурсними активами на платформних засадах за європейськими стандартами. *Європейська інтеграція в контексті світових глобалізаційних процесів: Матеріали VIII Щорічної науково-практичної конференції*, (м. Одеса 19 грудня 2019 р.). 2019. 316 с. С. 87- 98. *Особистий внесок: узагальнено принципи формування інноваційної моделі державної політики управління природно-ресурсними активами.*

74. Dragan I.V. The system of public management of ecological rehabilitation of the natural economic system of the territory in the conditions of decentralization. *Інструменти і практики публічного управління в контексті децентралізації: Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції за міжнародною участю*. (м. Житомир 23 червня 2020 р.). 2020. 551 с. С. 53-56.

АНОТАЦІЯ

Драган І.В. Державне регулювання процесів забезпечення сталого природокористування в Україні. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного управління за спеціальністю 25.00.02 – механізми державного управління. Національний університет цивільного захисту України, Харків, 2021.

Дисертацію присвячено обґрунтуванню теоретико-методологічних положень та практичних рекомендацій щодо формування та розвитку державного регулювання процесів забезпечення сталого природокористування в Україні. Узагальнено теоретичний доробок з проблем державного регулювання процесів забезпечення сталого природокористування, уточнено його чинники та понятійно-категорійний апарат. Розроблено концептуальні засади державного регулювання процесів забезпечення сталого природокористування. Обґрунтувати методичний підхід та здійснено оцінку природних ресурсів України як умови формування оптимальних механізмів державного регулювання процесів забезпечення сталого природокористування. Здійснено аналіз та визначено стан інформаційного забезпечення системи державного регулювання процесів природокористування в Україні. Обґрунтовано методологічний підхід до формування стратегії державного регулювання процесів забезпечення сталого природокористування. Запропоновано програмно-цільовий механізм державного регулювання процесів забезпечення сталого природокористування. Надано пропозиції щодо удосконалення координаційного механізму державного регулювання процесів забезпечення сталого природокористування. Запропоновано підхід до формування механізму специфікації прав власності в системі державного регулювання процесів забезпечення сталого природокористування в Україні. Удосконалено

інституційний механізм державного регулювання сталого природокористування. Запропоновано рекомендації з удосконалення організаційно-економічного механізму державного регулювання екогосподарської діяльності.

Ключові слова: відтворювальні процеси, інновації, концепція, механізми державного регулювання, органи державної влади, регуляторні інструменти, стале природокористування, стратегія, стейкхолдери.

ANNOTATION

Dragan I.V. State regulation of sustainable nature management processes in Ukraine. – Manuscript.

Dissertation on competition of Doctor of Sciences degree in Public Administration by specialty – 25.00.02 Mechanisms of Public Administration. – National University of Civil Defense of Ukraine, Kharkiv, 2021

The thesis is devoted to substantiation of theoretical and methodological provisions and practical recommendations on formation and development of state regulation of processes of maintenance of sustainable nature use in Ukraine. The theoretical achievements on the problems of state regulation of sustainable nature management processes are generalized, its factors and conceptual and categorical apparatus are specified. Conceptual bases of the state regulation of processes of maintenance of sustainable nature use are developed. To substantiate the methodical approach and to assess the natural resources of Ukraine as a condition for the formation of optimal mechanisms of state regulation of sustainable nature management processes. The analysis is carried out and the state of information support of the system of state regulation of nature management processes in Ukraine is determined. The methodological approach to the formation of the strategy of state regulation of the processes of ensuring sustainable nature management is substantiated. The program-target mechanism of the state regulation of processes of maintenance of sustainable nature use is offered. Proposals for improving the coordination mechanism of state regulation of sustainable nature management processes are provided.

The essence of state regulation of sustainable nature management processes as carried out on the basis of interrelated goals, principles, tasks, methods and mechanisms of influence of state regulation institutions on the processes of attracting natural resources to the management system on the basis of optimal and rational combination of environmental and economic criteria balanced socio-ecological and economic development of society. Conceptual principles of state regulation of sustainable nature management processes in Ukraine are substantiated, which in accordance with the concept of sustainable development are focused on increasing the social value of natural resources, with adequate financial support for reproductive

measures, which provides for key components, economic resources, human capital, as well as stages of implementation: overcoming in the short term the effects of socio-ecological and economic crisis, forming the basis for a new model of management on the basis of effective reproduction ; ensuring in the medium term dynamic development of the social sphere and economy on an innovative basis while maintaining the ability of natural reproduction of biosystems; harmonization in the long run of the system «society-nature».

Conceptual principles of state regulation of sustainable nature management processes in Ukraine are substantiated, which in accordance with the concept of sustainable development are focused on increasing the social value of natural resources, with financial support of reproductive measures, which provides key factors and their imperatives, main stages of implementation in short, medium and long-term perspective on the formation of the basis for a new model of management, infrastructural modernization, introduction of environmentally friendly technologies on an innovative basis, strengthening the economic function of the state, harmonization of the system "society-nature" based on the following principles: expediency and reasonableness; scientific and economic feasibility of using natural resources; social orientation; constant increase in the level of rationality.

A methodological approach to the formation of a strategy for state regulation of sustainable nature management has been developed, which aims to reduce the cost of total natural resources per unit of gross product provided the security of man, ecosystems, territory; provides for the allocation of a system of tasks and principles, as well as the mechanism of formation.

The coordination mechanism of state regulation of sustainable nature management processes is substantiated, which is aimed at ensuring coordination of interests of the main stakeholders of this process, and includes stages: discussion with stakeholders of the project concept, its compliance with the interests of the administrative-territorial unit; adoption of a fundamental decision on the implementation of the project, the conditions and scope of operation of natural resources, infrastructure, analysis of environmental and social consequences of the operation of natural resources; coordination of socio-economic and organizational issues to ensure the balance of interests of the local community, investors, public authorities on the basis of social partnership.

An institutional mechanism of state regulation of sustainable nature management processes has been developed, the operation of which is focused on increasing the level of capitalization of natural resources, corporatization of natural resource relations, increasing ecological and economic effect, and its main elements are: natural assets management company, local communities, investors, bodies state and local government, innovation centers.

An organizational and economic mechanism of state regulation of eco-economic activity has been developed, based on a combination of paradigms of «green», «blue» economy and the concept of harmonization of public and private interests in nature management, the implementation of which involves intensification of preparation and inclusion in the strategy. investment projects within the framework of targeted regional development programs, which take into account the direction of modernization of production and introduction of eco-innovative technologies, and the main stages are: determination of the useful amount of production and consumption waste; identification of potential markets for secondary materials; development of recycling strategy; implementation of state support for modernized (created) industries for waste processing and stimulation of secondary markets; formation of management institutions for the process of attracting waste to economic circulation.

Keywords: reproduction processes, innovations, concept, mechanisms of state regulation, public authorities subjects, regulatory instruments, sustainable nature management, strategy, stakeholders.

Відповідальна за випуск Домбровська Світлана Миколаївна

Підписано до друку 10.03.2021.
Формат 60х84 1/16. Обл.-вид. арк. 0,9.
Гарнітура Таймс. Наклад 100 прим.

Віддруковано з оригінал-макета в друкарні ФОП Леонов Д. С.
61023, м. Харків, вул. Весніна, 12, тел. (057) 717-28-80.